

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Zrychlená společnost a hnutí Slow Movement

Vypracovala: Bc. Simona Šitnerová
Vedoucí práce: Mgr. Marek Šebeš, Ph.D.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

.....

Datum

.....

Podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Marku Šebešovi, Ph.D., který mi poskytl cenné rady a připomínky při psaní této práce, a jehož upřímný zájem o sledovanou problematiku a aktivní přístup mi byly velkou inspirací a motivací.

Anotace

Předložená bakalářská práce se zaměřuje na fenomén zrychlené společnosti a globální myšlenkové hnutí Slow Movement, coby reakci na tento společenský trend posledních staletí. Autorka nejprve popisuje historický vývoj společenského zrychlování a jeho dopady na lidstvo i životní prostředí, které, jak zjišťuje, jsou často výrazně negativní. Následně jsou ve studii popsány historické i kulturní rozdíly v lidském vnímání času a odlišnosti v tempu života vybraných států a národů světa. Dále je ve studii zaměřena pozornost na první tendence ke zpomalení, které se začaly ve společnosti objevovat již v době moderní, a ve větší míře se prosadily v době postmoderní. Hlavní část práce představuje globální hnutí Slow Movement, okolnosti jeho vzniku, vývoj v čase, a hlavní ideje celého sledovaného konceptu. Skrze detailnější deskripci jednotlivých tematických odnoží pomalého hnutí jsou dále prezentovány konkrétní způsoby a návody na realizaci života v souladu s pomalou filozofií. Závěrem jsou shrnuty hlavní zjištění a poznatky, kterých bylo ve studii dosaženo, vysloveny náměty pro budoucí výzkum, a uvedeno krátké zamyšlení ohledně perspektiv možného budoucího úspěchu a dalšího rozšíření myšlenek hnutí Slow Movement.

Klíčová slova

Zrychlená společnost, Slow Movement, Slow Food, decelerace, akcelerace, globalizace, McDonaldizace společnosti, trvale udržitelný rozvoj, moderní společnost, postmoderní společnost, temporálie, životní tempo, konzumní společnost

Abstract

This bachelor thesis focuses on the phenomenon of accelerated society and global thought movement the Slow Movement, as a response to this social trend of recent centuries. Firstly, the author describes the historical development of the social accelerating in addition to its impact on humanity and environment, which, it is found out, are often significantly negative. Subsequently, the study describes the historical and cultural differences in human perception of time and the different pace of life of selected countries and nations of the world. Furthermore, the study focuses attention on the first tendency toward a slowdown that began to emerge in the society at the modern time, and increasingly was asserted in the postmodern age. The main part of the work represents a global movement Slow Movement, the circumstances of its origin, development in time, and the main ideas of the whole concept. Through a detailed description of each thematic branch of the Slow Movement, there are also presented specific methods and guidelines for the implementation of life in accordance with the slow philosophy. The conclusion summarizes the main findings and insights that have been achieved in the study, voiced suggestions for the future research, as well as a brief reflection on the prospects of potential future success and further expansion of the Slow Movement thoughts.

Keywords

Accelerated society, Slow Movement, Slow Food, deceleration, acceleration, globalization, McDonaldization of society, sustainable development, modern society, postmodern society, temporality, pace of life, consumer society

Obsah

Úvod.....	8
1. Historie společenské akcelerace	11
1.1 První lidé a plné podřízení se přírodě.....	11
1.2 Stálost a klid venkovana, zemědělský rok.....	11
1.3 Rozmach řemesel a první zásahy do přirozeného rytmu dne	12
1.4 Čas měřený mechanickými hodinami	13
1.5 Rozvoj obchodu a zrychlení růstu světové populace	13
1.6 Století páry a časoprostorové smršťování	15
1.7 Výroba elektřiny a období velkých vynálezů.....	16
1.8 Počátek automobilizace a zrychlování průmyslové výroby	17
1.9 Světové války a rychlost jako výhoda v boji.....	18
1.10 Druhá polovina 20. století ve znamení elektroniky.....	19
1.11 Internet a počátek tryskové akcelerace sociálního života.....	20
2. Zrychlená společnost dneška, její akcelerátory a důsledky.....	22
2.1 Oblast ekonomiky, kolébka i vlajková loď zrychlování	22
2.2 Dopady zrychlování v sociální oblasti	24
2.3 Rychlost v konfrontaci s lidskou psychikou.....	26
2.4 Environmentální dopady honby za rychlostí a efektivitou.....	27
3. Rozdíly ve vnímání času a příčiny šíření požadavku decelerace	30
3.1 Vztah k času: kulturní a geografická perspektiva.....	30
3.2 Společnost v 80. letech, pozadí vzniku hnutí Slow Movement.....	35
3.3 Fast food jako katalyzátor vzniku pomalého hnutí	36
4. Hnutí Slow Movement a jeho odnože: současná aplikace myšlenky zpomalení.....	39
4.1 Trend decelerace v době pozdní modernity	39
4.2 Hnutí Slow Movement	41
4.2.1 Pomalé hnutí, jeho základní ideje a vazba na organizaci Slow Food.....	41
4.2.2 Organizace Slow Food, aneb na počátku bylo jídlo.....	42
4.2.3 Asociace Cittaslow, aneb decelerace v urbánním prostředí	45
4.2.4 Koncept Slow Gardening, aneb návrat k nenásilnému zahradničení	47
4.2.5 Koncept Slow Fashion, aneb recyklací oděvů k udržitelnější módě.....	49
4.2.6 Idea Slow Church, aneb zvolnění v oblasti víry.....	52

4.2.7 Koncept Slow Design, aneb účelně i šetrně zároveň.....	54
4.2.8 Koncept Slow Parenting, aneb být „líným rodičem“ je v módě	56
4.2.9 Další odnože hnutí Slow Movement	59
Závěr	62
Seznam literatury	68
Seznam grafů, tabulek a obrázků	72

Úvod

Tendence zrychlovat se v lidské společnosti objevovala od nepaměti. K opravdu intenzivnímu zrychlování lidstva, však začalo docházet až v posledních staletích v souvislosti s přechodem od tradiční zemědělské k moderní industrializované společnosti. A právě až v souvislosti se soustavným moderním zrychlováním, které přineslo množství pozitivních, ale i jasně viditelných negativních dopadů na společnost i životní prostředí, se začala tomuto fenoménu věnovat širší pozornost. To byl podle mě velmi zásadní moment, protože jen pokud existující akcelerační procesy důkladně popíšeme, probádáme a pochopíme, máme šanci čelit všem negativním jevům, které nás ve zrychlené postmoderní společnosti ohrožují. Jako určitý odboj k popsanému fenoménu se pak v posledních desetiletích objevily napříč mnoha oblastmi lidského života tendence společnost naopak zpomalit. Proto považuji za podstatné myšlenky hnutí Slow Movement, kterému se bude předložená práce především věnovat, hlouběji prozkoumat, analyzovat a popsat. Touto prací bych tak především ráda přispěla k šíření všeobecného povědomí o alternativách pomalejšího života. Je totiž docela možné, že zvolnění tempa bude v následujících letech a staletích významnou šancí lidstva, jak alespoň částečně chránit životní prostředí před dopady lidských aktivit, jak jako společnost lidí i nadále prosperovat (udržitelně se rozvíjet) a jak inspirovat budoucí generace k ohleduplnému a zároveň důstojnému životu na naší planetě.

Plánovaným cílem předložené bakalářské práce pak bude hlavně odpovědět na několik klíčových otázek týkajících se tématu zrychlování v moderní a postmoderní společnosti a potažmo poměrně mladého požadavku některých skupin lidí začít životní tempo člověka naopak zvolňovat. Zaprvé se v této práci pokusím poskytnout vysvětlení, jak k tomu došlo, že naši společnost zachvátil v posledních staletích tak patologický proces akcelerace? A v návaznosti na to chci popsat, jaké konkrétní procesy a události v lidských dějinách na toto zrychlování měly nejvíce zásadní vliv. Posléze rozeberu, jaké dopady vlastně preference rychlosti a efektivity na lidstvo i přírodu v posledních staletích globálně má. V souvislosti s hlavním tématem předložené práce, a sice s hnutím Slow Movement, bych dále ráda zodpověděla otázku, co přesně propagují zastánci myšlenkových směrů usilujících o celospolečenského zpomalení a v jakých všech oblastech lidského života se myšlenku zpomalit pokouší prosazovat. Závěrečné otázky, které budou zodpovězeny spíše úvahou, se týkají budoucího vývoje fenoménu zpomalování a zní takto: Mají hlavní ideje dnes už globálního hnutí pomalých v 21. století šanci výrazněji prorazit? A za jakých okolností by se tak mohlo stát?

V předložené práci budu postupovat následovně. Nejprve v historických souvislostech popíši změny v tempu lidského života od počátku existence tradiční zemědělské společnosti, přes rozvoj dálkového obchodu a dopravy, příchod industrializace a s ní spojené moderní společnosti, až po současnou dobu postmoderní, kdy svět ovládá elektronika a čas a prostor se stávají silně relativními. Budu se přitom především snažit postihnout hlavní momenty, které zapříčinily postupné zrychlování společnosti. Následující kapitola bude věnována dopadům společenského zrychlení na různé oblasti lidského života. Posuzovány budou příčiny a důsledky akcelerace v oblasti ekonomické, sociální, psychologické a environmentální. Třetí kapitola se bude věnovat rozdílným způsobům vnímání času člověkem, jak z hlediska historie, tak i současnosti. Popsány budou hlavně tzv. temporálie. Na příkladu úspěchu amerického řetězce rychlého občerstvení McDonald's bude v této kapitole ukázáno, jak se akcelerace během 20. století pružně rozšířila z oblasti ekonomické i do mnohých běžných aspektů naší každodennosti. Skrze tuto kapitolu se pokusím dospět k důvodům požadavku společenského zpomalení, který se ve své razantnější formě objevil až na přelomu 20. a 21. století. Hlavní, čtvrtá kapitola předložené práce, se pak bude hlouběji věnovat okolnostem a příčinám vzniku samotného hnutí Slow Movement. Nastíním pozadí založení jádrové organizace Slow Food a popíši její vztah ke globálnímu hnutí pomalých. Zbylá část hlavní kapitoly bude hlubší analýzou jednotlivých dílčích odnoží hnutí Slow Movement. Zmíněny nebudou, s ohledem na rozsah práce, všechny koncepty propagující zpomalení, ale pouze ty klíčové a nerozsáhlejší. Dále pak ty, které mě osobně významněji zaujaly.

V rámci práce bude použita především metoda kritické obsahové analýzy jednotlivých textů z odborné literatury a internetových článků týkajících se sledovaného tématu. Informace z jednotlivých zdrojů budou dále syntetizovány do vlastního odborného textu předložené práce, přičemž bude použita také metoda komparace poznatků z jednotlivých informačních zdrojů. V bakalářské práci bude využita rovněž metoda sekundární analýzy dat při vyhodnocování přiložených grafů a tabulek.

Klíčovou literaturu pro mě při zpracovávání předložené práce představuje především několik děl a publikací českých i zahraničních autorů (studovaných jak v původním znění, tak v českém překladu), zaměřených především na změny v pojmání času člověkem v průběhu historie, na problematiku zrychlené společnosti současnosti a na tendence zpomalovat ji.

Tématem času v historické perspektivě se zabývá například Peter Borscheid ve své knize Virus času, kde především chronologicky popisuje vývoj lidského vnímání času. Thomas H. Eriksen zase se zapojením subjektivní zkušenosti v publikaci Tyranie okamžiku

rozebírá diktát rychlosti v aktuálních společenských souvislostech. Robert Levine ve svém díle s názvem *A Geography of Time (The Temporal Misadventures of a Social Psychologist, or How Every Culture Keeps Time Just a Little Bit Differently)* zkoumá mimo jiné rozdíly v přístupu k času mezi jednotlivými světovými kulturami. Charakteristikám dnešní zrychlené společnosti se věnují Hartmut Rosa a E. William Scheuerman ve společné publikaci *High-speed society (Social acceleration, power, and modernity)* nebo třeba James Gleick v publikaci *Faster (The Acceleration of Just About Everything)*. Časem z převážně environmentálního pohledu se pak zabývá Hana Librová ve své knize s názvem *Vlažní a váhaví (Kapitoly o ekologickém luxusu)*.

Při pronikání do problematiky hnutí *Slow Movement* mi pak byla značně nápomocna především pomyslná bible vyznavačů pomalosti s názvem *In Praise of Slowness (Challenging the Cult of Speed)* od Carla Honorého. Jako český průvodce pomalým hnutím v environmentálních souvislostech pak slouží zdařilá diplomová práce Venduly Tomkové z roku 2011 s názvem *Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech*.

Z dalších textů pohybujících se tematicky v oblasti fenoménů zrychlené společnosti v práci vycházím například z publikace *Sociology beyond societies (Mobilities for the twenty-first century)* Johna Urryho, z publikace s názvem *Mcdonaldizace společnosti: výzkum měnící se povahy soudobého společenského života* George Ritzera, anebo z knihy Paula Virilia nazvané *City of Panic*. Zároveň se dnes sledované problematice, především jednotlivým odnožím hnutí *Slow Movement*, věnuje množství internetových článků na zahraničních a, poměrně nově, už i na českých webech. Tento zdroj hodlám využít především jako pomocníka při analyzování forem praktické aplikace konceptu zpomalení v jednotlivých oblastech lidského života.

1. Historie společenské akcelerace

Každý, kdo zamýšlí, ať už ho k tomu vedou jakékoli pohnutky, zpomalit, musel nejprve z nějakého důvodu v určitém čase nabrat rychlost. To je prostá fyzika. Nezáleží na tom, jestli máme na mysli závodníka formule 1, jamajského sprintera, věčně vystresovaného v poklusu žijícího manažera nadnárodní firmy nebo třeba celou lidskou společnost. A právě tomu, jak se stalo, že společnost lidí, která relativně teprve nedávno začala toužit po zpomalení životního tempa, nejprve nabrala takové zrychlení, že už jí v něm začalo být někdy značně nekomfortně, se budeme věnovat v následující kapitole. Klíčovým slovem bude pojem akcelerace, čili zrychlení nebo také zrychlování, a to zde konkrétně z hlediska rytmu každodenního života lidí v dosavadním průběhu lidských dějin. Zdá se, že dvěma nejvýznamnějšími faktory, jak se přesvědčíme níže, byly v procesu zrychlování společnosti jednak dějinné události, jednak kulturní a sociální vývoj lidstva obecně.

1.1 První lidé a plné podřízení se přírodě

Počátek éry působení člověka jako lovce a sběrače datujeme do období vzniku samotného rodu Homo, k němuž došlo přibližně před 2, 8 miliony let. Tehdejší první příslušníci lidského rodu byli, jak popisuje H. Librová, „těsně vázání na biologický čas, intuitivně a ze zkušenosti věděli, kdy dozrávají plody, kdy mají kořeny nejvíce šťávy, kdy táhnou stáda zvířat. Nebylo možné se času přírody nepodřít, znamenalo by to nepřežít. Od biologického času a přirozených rytmů se však lidé odchylovali již vynálezem ohně, tím, že si v dlouhé zimní tmě posvítí. Už v těchto raných fázích vývoje lidské společnosti se postupně vytvářel sociální čas, který koordinoval lidskou činnost.“¹ V tomto období tedy ještě člověk nebyl téměř v žádném ohledu tzv. „pánem svého času“. Nerozhodoval o tom, kdy bude jíst, vstávat, migrovat nebo množit se. Byla to v první řadě všeovládající matka příroda, která určovala rytmus chodu lidského života. Ten byl proto pevně navázán na střídání dne a noci, ročních období a na další jevy způsobené pohyby planety Země v rámci Sluneční soustavy.

1.2 Stálost a klid venkovana, zemědělský rok

Přibližně 8 až 5 tisíc let před začátkem našeho letopočtu začíná období neolitu, ve kterém se lidé začali věnovat zemědělství. Člověk tedy pomalu začínal ovlivňovat přírodu i nazpět, a to nejen samotným obděláváním půdy, ale třeba i počátkem domestikace divokých zvířat. Nicméně, právě proto, že byl život tehdejšího člověka, zemědělce, pevně svázán s půdou, přejímal stále přirozeně rytmus přírody, kterou považoval za svou skutečnou

¹ Librová, Hana. Vlační a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu. Brno: Doplněk, 2003, s. 120.

živitelku. Příroda byla tou silou, která dávala lidem i zvířatům to nejnужnější, co k přežití potřebovali.²

Čas a životní rytmus lidí živených půdou byly téměř výhradně určovány přírodními cykly i v následujících epochách dějin, tedy ve starověku, středověku a částečně i novověku. Jak dále uvádí P. Borscheid: „myšlení a jednání sedláků, a ti tvoří převážnou část tehdejší společnosti, určuje příroda. Venkovské obyvatelstvo se proto vyznačuje stálostí a klidem, někdy i určitou strnulostí. Vůdčí roli přírody a přírodního času podtrhuje i skutečnost, že lidé ještě neoznačují jednotlivé části dne přesnými číselnými údaji. Lidem zatím bohatě stačí, řeknou-li „po západu Slunce“, „po setmění“, „až kohout zakokrhá“ apod.“³

Do rytmu života venkovské agrární společnosti však začal s tím, jak se rozvíjela její religiozita, kromě přírodního času, velmi brzo zasahovat také čas náboženský. „Náboženství propůjčuje přírodním dějům určité vyšší posvěcení a zároveň nabízí člověku své vlastní pojetí životního rytmu. Hlásá-li například židovství a křesťanství sedmidenní týden, pak tu nejde o žádný přírodní fenomén, ale libovolně zvolenou jednotku. Pilíře náboženského cyklu tvoří vedle jednotlivých dnů v týdnu nejdůležitější události církevního roku.“⁴

1.3 Rozmach řemesel a první zásahy do přirozeného rytmu dne

První významnější odpojení rytmu lidského života od přírody nastává v pozdním středověku spolu s rozvojem měst a na ně vázané řemeslné výroby a obchodu. „Práce řemeslníků není určována přírodními rytmy. Ve Flandrech, Itálii a Německu, ve městech, kde se vyrábělo sukno, svolával do práce zvon nebo hlas radničních hodin. Čas se začal měřit tak, že byl rozdělen na stejné částičky, na hodiny.“⁵ Jak však Librová dále uvádí, mechanické přístroje na měření času byly tehdy ještě vzácností. Většinou se tehdy ještě využívaly buďto hodiny sluneční anebo vodní. Každopádně je zjevné, že už to není jen východ slunce, co ráno určuje vhodný čas k tomu vstát a začít se věnovat své práci. Řemeslník ráno k práci vybízí například již zmíněný zvon, který ale nezačíná zvonit ve chvíli východu Slunce, nýbrž ho dle obecné vůle rozeznívá zvoník, tedy sám člověk. Zvuk zvonu se tak mohl začít rozléhat městem ještě za tmy před rozbřeskem. „Zatímco zemědělská společnost i nadále naslouchá hlasu přírodu, ve městě se pomalu začíná rozvíjet nové pojetí času. Od konce 14. století až do století šestnáctého dochází v Evropě ke změně sociálního uspořádání a tato změna s sebou

² Dle Borscheid, Peter. Virus času: Kulturní dějiny zrychlování. Praha: Mladá fronta, 2007.

³ Tamtéž, s. 14 a 15.

⁴ Tamtéž.

⁵ H. Librová, Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu, s. 123.

mimo jiné přináší i počátky nového vnímání času. Člověk začíná s časem zacházet racionálněji a exaktněji a začíná mu přisuzovat stejnou hodnotu jako penězům.“⁶

Na druhou stranu ovšem Borscheid uvádí také následující: „Od řemeslníka se očekává kvalita, nikoli rychlost. Jestliže sedlák nebo řemeslník lpí na postupech zděděných po předcích, může si být jist, že dosáhne společenského uznání.“⁷ Změna tedy probíhala spíše ve smyslu postupného ovládnutí času člověkem, nikoli ve smyslu reálného zrychlení životního tempa. Tradice, stálost a jakási rigidnost, spojované klasicky spíše s agrární společností, byly tedy v životě středověkého člověka stále jednoznačně na prvním místě.

1.4 Čas měřený mechanickými hodinami

Důležitým impulsem ke změnám ve vnímání času člověkem na přelomu středověku a novověku byl bezesporu nástup masivnějšího rozšíření používání mechanických hodin. „Před vynálezem prvních mechanických hodin byla myšlenka koordinace lidských činností téměř nemožná. Veškeré plánované události se obvykle konaly za svítání. Není náhoda, že v minulosti došlo k tolika důležitým událostem právě při východu slunce, k soubojům, bitvám i setkáním.“⁸

Rozvoj měření času mechanickou cestou, ke kterému došlo v průběhu 14. a 15. století, byl spojený hlavně s městským prostředím. Města mezi sebou skrze vlastnictví mechanických hodin soupeřila, což napomohlo jejich rychlému rozšíření po celé Evropě. Najednou bylo možné čas uchopit přesněji a výhody s tím spojené začaly rychle používat rozličné společenské skupiny. Akcelerace života tehdejší společnosti tedy s novým vnímáním času skrze mechanické hodiny rozhodně souvisela. Nebyly to však jen hodiny, skrze které bylo možné vnímat tehdejší sociální zrychlování. Významnou roli zde hrála také možnost srovnání. I na tom, že jeden řemeslník odvede stejnou práci rychleji než druhý, anebo že zpráva dorazí k adresátovi rychleji skrze posla na koni než pěšího posla, je znát určitý rozdíl efektivity práce vycházející právě ze společenské akcelerace.⁹

1.5 Rozvoj obchodu a zrychlení růstu světové populace

Bylo to především kupecké prostředí, ve kterém se na přelomu středověku a novověku začala nutnost akcelerace poprvé výrazněji projevovat. „Ke zrychlování a zesilování sociálních interakcí nejvíce přispívají kupci, neboť díky zkušenostem s mezinárodní

⁶ P. Borscheid, *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*, s. 28.

⁷ Tamtéž, s. 18 a 19.

⁸ Levine, Robert. *A Geography of Time: The Temporal Misadventures of a Social Psychologist, or How Every Culture Keeps Time Just a Little Bit Differently*. Oxford: Oneworld Publication, 2006, s. 60.

⁹ Dle P. Borscheid, *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*.

přepřpravou zboží mohou poskytnout důležité informace pro výstavbu a rozšiřování obchodních sítí. Kupci zabývající se dálkovým obchodem usilují o to, aby se díky rychlosti zkrátily vzdálenosti, a tím i čas potřebný k jejich překonání. Obchodníci jsou první profesní skupinou, v níž nové členění a měření času vyvolává snahy o úspornost a racionalizaci.“¹⁰

Vedle obchodu měl ve výše popisovaném období velký vliv na počátek rostoucí tendence ke zrychlení života tehdejší společnosti také faktor demografický. Přibližně od 16. století plynule se rozrůstající obyvatelstvo planety Země už není decimováno žádnými výraznými epidemiemi globálního charakteru nebo rozsáhlejšími konflikty. Světová populace se tak, pozvolna ale poměrně stabilně, s každou další dekádou víc a víc rozšiřuje. To byl podle mnoha indicií spolu s rozvojem přeshraničního obchodu tehdy ten nejpodstatnější katalyzátor počínajících rozsáhlých společenských změn, které o pár století později vyvrcholily horečkou průmyslové revoluce. Výstižně to shrnuje Borscheid: „Důležité dynamizační impulsy pozdního středověku vznikají v důsledku zhuštění sociálního prostoru. V průběhu 15. a 16. století dochází k výraznému nárůstu obyvatelstva a zvýšená hustota osídlení staví evropskou civilizaci před nutnost vnést do lidských aktivit řád.“¹¹

Graf vývoje počtu obyvatel na Zemi, který jsem připojila níže, ukazuje, že pozvolný nárůst počtu lidí na světě začal opravdu už na konci středověku. Mezi lety 1500 a 1800 byl však zatím pouze pozvolný. K rapidnějšímu nárůstu začalo docházet až s počátkem 19. století, které přineslo již zmíněné velké celospolečenské změny. Pro naši současnou společnost typický exponenciální růst množství lidí na planetě Zemi pak, jak je z grafu zřejmé, začíná až od 2. poloviny 20. století.

Znepokojivé tendence růstu populace vystihuje Eriksen, když popisuje: „K počtu jedné miliardy jsme se dostali až v roce 1880. Pak trvalo 130 let, než jsme překročili hranici dvou miliard, 30 let jsme potřebovali k dosažení tří miliard a za dalších 15 let jsme dospěli ke čtyřem miliardám- to se stalo v roce 1975. Pětimiliardovou hranici jsme překročili v roce 1987, a sotva jsme si na toto číslo zvykli, bylo o dvanáct let později, v roce 1999, oznámeno, že se právě narodil další občan planety (nejspíš v Číně nebo Indii), čímž jsme dosáhli počtu šesti miliard.“¹² Hranice sedmi miliard obyvatel Země byla pak překonána 31. října 2011.¹³

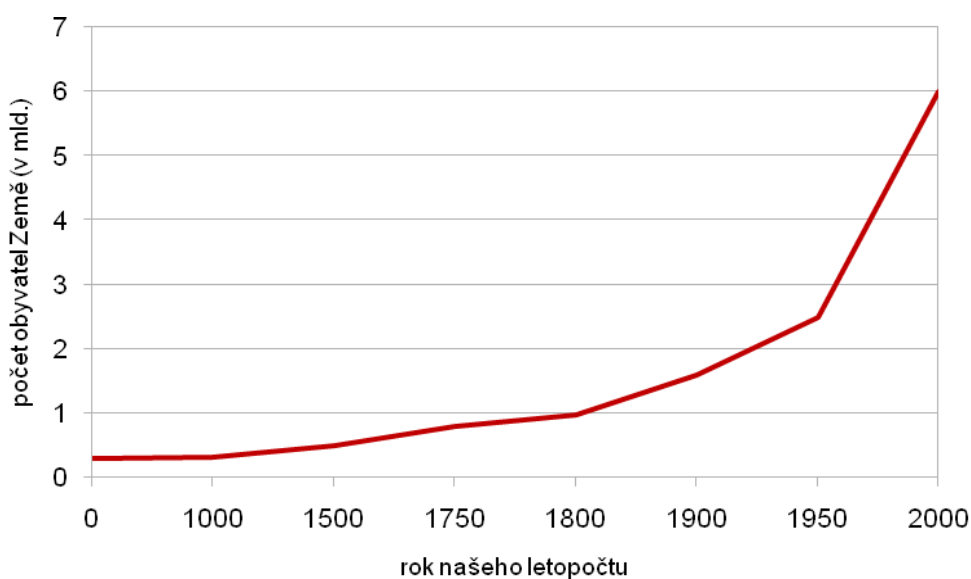
¹⁰ P. Borscheid, *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*, s. 32.

¹¹ Tamtéž, s. 31.

¹² Eriksen, Thomas Hylland. *Tyranie okamžiku*. 2. Vydání. Brno: Doplněk, 2009, s. 84.

¹³ Dle dat OSN z Gnosis9.net (Internetový magazín pro ty, kdo hledají poznání), informace o vývoji počtu obyvatel Země, dostupné z: <http://gnosis9.net/populace.php> [cit. 15. 03. 2017].

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel Země od počátku n. l. do roku 2000

Vlastní graf. Zdroj dat: J. Kocourková, Světový populační vývoj I. 1: Početní růst a vývoj základních populačních charakteristik, dostupné z: https://web.natur.cuni.cz/~koc/spv/prezentace/spv_1_1.pdf [20. 01. 2017].

Souvislost celospolečenské akcelerace s růstem světové populace je zřejmá. Čím víc lidí obývá dané sídlo, stát nebo kontinent, tím efektivněji je potřeba umět uspokojovat jejich základní potřeby a zároveň vznikají potřeby nové, plynoucí ze v rozpínající se společnosti vzkvétajících aktivit, jako je například čilý obchod nebo rozvoj služeb spojených s penězi a také přepravou obyvatelstva.

1.6 Století páry a časoprostorové smršťování

Definitivní start celospolečenského sprintu přichází na konci 18. století, kdy James Watt sestrojil nízkotlaký parní stroj, čímž dává společnosti zcela nový a mnohem efektivnější zdroj energie, než byla do té doby převážně využívaná síla zvířecí a lidská doplněná limitovanou energií vody a větru. V první třetině 19. století je pak do provozu úspěšně uvedena první loď poháněná parní silou, tedy parník a zanedlouho po něm i dopravně ještě mnohem významnější parní lokomotiva (rok 1804).¹⁴

Vysokou rychlostí se začaly stavět železniční tratě nejprve na vyspělém Západě a později i v dalších, méně vyspělých koutech světa. Efektivní a ne příliš nákladná přeprava nákladů na delší vzdálenosti umožnila silný progres v oblasti průmyslu a další rozšíření světového obchodu. Lidé i náklady se dopravovali a přepravovali rychleji, a s tím šla ruku

¹⁴ Dle článku Průmyslová revoluce (1750 – 1900). In: Internetové stránky Katedry managementu, inovací a projektů ZČU [online]. [cit. 20. 01. 2017]. Dostupné z: <https://www.kip.zcu.cz/kursy/svt/eb/hist/htech/revoluce.html>.

v ruce i dynamika celé nově vznikající industriální společnosti. Vynikající demonstrací vnímání železniční dopravy tehdejším člověkem je obraz malíře Williama Turnera z roku 1844 s názvem „Děšť, pára a rychlost“, který je v současné době k vidění v britské Národní galerii umění v Londýně. Je na něm zobrazen vlak jedoucí anglickou krajinou, okolo něj se vznášá hustý oblak páry a prší. Nicméně vlak jakoby díky své rychlosti dešti unikal a měl se tak zpoza hustých mraků každou chvíli dostat zase na slunce. Atmosféra obrazu je plná dynamiky a rychlosti, o čemž vypovídá i jeho název samotný, zmíněný výše.¹⁵

V souvislosti s problematikou zrychlování dopravy díky železnici je vhodné zmínit nyní v odborné geografické i společenskovední literatuře často zmiňovaný pojem „časoprostorová konvergence“ neboli „časoprostorové smršťování“. Podstatu tohoto procesu definuje v roce 1968 Donald G. Janelle jako „míru zkracující se trasy mezi městy z důvodu rostoucí přepravní rychlosti, i když absolutní vzdálenost mezi nimi zůstává konstantní“, a dodává, že „časoprostorovou konvergenci nemůžeme měřit metrickým systémem, ale pouze časovou vzdáleností.“¹⁶ Toto smršťování vzdáleností nastalému zrychlování společnosti přímo nahrávalo. Pokud se lidé dostali vlakem z bodu A do bodu B byt' jen například třikrát rychleji, než jak to dovedli předtím na voze poháněném koňskou silou, pak se jejich každodenní program, potažmo celý život, mohl začít logicky zrychlovat také.

1.7 Výroba elektřiny a období velkých vynálezů

V první polovině 19. století se k rozsáhlým změnám v dopravě přidává další významný faktor mající za následek rozsáhlé společenské změny v novověké společnosti, potažmo další zrychlování. Konkrétně v roce 1831 britský vědec Michael Faraday dokazuje vztah mezi elektřinou a magnetismem, čímž se otevírá lidstvu cesta k mechanické výrobě elektrického proudu a jeho využívání v elektromotorech. Do konce 19. století je pak díky tomu vyrobeno první dynamo a cesta pro rozsáhlou komerční výrobu elektrického proudu se otevírá. Spolu s expanzí využívání elektřiny šly ruku v ruce vynálezy nových komunikačních prostředků fungujících na jejím principu. V roce 1836 získávají němečtí vynálezci Carl Friedrich Gauss a Wilhelm Eduard Weber patent na první telegrafický přístroj. Hlavní světová centra tak mohou v následujících desetiletích začít skrze nově založenou rozsáhlou síť telegrafních kabelů rychle a přímo komunikovat. S koncem 19. století (v roce 1876) pak přichází na svět i další, nám dnes dobře známý, prostředek komunikace, telefon, a to díky

¹⁵ Dle T. H. Eriksen, *Tyranie okamžiku*.

¹⁶ Dolák, Štěpán. *Výstavba železnic na území Česka a jejich vliv na časoprostorovou kompresi* [online]. České Budějovice, 2016. Dostupné z: <http://theses.cz/id/8miib6/>, s. 16.

invenčním schopnostem Grahama Bella. Prvotní komunikační rozvoj pak vyvrcholil na samotném počátku 20. století vynálezem bezdrátové telegrafie na velké vzdálenosti a následně prvním rozhlasovým vysíláním, které proběhlo v roce 1910 ve Spojených státech amerických.¹⁷

Katalyzačním činidlem zrychlování na přelomu 19. a 20. století byla tedy na prvním místě elektřina, která se uplatnila hlavně v průmyslu, dopravě a telekomunikaci. Bylo to období, kdy následoval jeden významný vynález za druhým. Rychlost a efektivita se staly hlavními sociálními požadavky. Společenskou atmosféru přelomu 19. a 20. století stručně ale výstižně popisuje Borscheid: „Technici, vynálezci, badatelé a odvážní podnikatelé jsou pasováni na nové hrdiny „rychlostního věku“. Zprávy o jejich činech obsazují hlavní stránky světových deníků a přispívají k euforickému vzývání pokroku a nadějně budoucnosti.“ Zároveň dodává, že „jednou z klíčových hodnot, ba možno říci morální povinností jednotlivce i celých skupin, se stává „efektivita“. Společnost se zavazuje, že bude optimálně využívat čas, rychleji pracovat a rychleji žít.“¹⁸

Efektivní využití času jako hlavní pilíř pokroku vnímal například Max Weber, který ve svém díle *Protestantská etika a duch kapitalismu* (1905) kriticky popsal nečinnou kontemplaci a plýtvání časem jako „první a v zásadě nejtěžší ze všech hříchů“. Životní postoj vycházející z protestantismu založený na pílí, usilovné asketické práci a šetření, stál podle Webera už v 16. a později především v 17. století za vnikem samotné myšlenky kapitalismu.

1.8 Počátek automobilizace a zrychlování průmyslové výroby

Po méně úspěšných experimentech s plynovými motory, které proběhly ve druhé polovině 19. století, vybavují v roce 1885 Gottlieb Daimler s Carlem Benzem svůj první prototyp moderního automobilu benzínovým motorem a o několik let později přichází Rudolf Diesel s vynálezem motoru naftového. Rozvoj automobilového průmyslu se, na rozdíl od rozvoje železniční dopravy v 19. století, soustředil hlavně ve Spojených státech a kontinentální Evropě (hlavně v Německu). Velká Británie tak začala coby původní nositel pokroku a symbolů průmyslové revoluce v procesu zrychlování a inovací mírně zaostávat.¹⁹

K opravdovému boomu v silniční motorové dopravě dochází až v první polovině 20. století. Jak uvádí Toušek a kol. (2008): „Motorová silniční doprava se začala intenzivnější měrou rozvíjet zhruba od 20. let 20. století, a to nejdříve v americkém prostředí. Základní

¹⁷ Dle *Průmyslová revoluce (1750 – 1900)*, Katedra managementu, inovací a projektů ZČU [online].

¹⁸ P. Borscheid, *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*, s. 184 a 185.

¹⁹ Dle *Průmyslová revoluce (1750 – 1900)*, Katedra managementu, inovací a projektů ZČU [online].

mezník představuje rok 1914, kdy byla ve Fordových závodech zahájena sériová produkce modelu Tin Lizzy.²⁰ Blažek a kolektiv uvádějí, že systém Fordovy sériové výroby, tzv. fordismus, je „v úzkém pojetí spojován s 20. a 30. léty 20. století, kdy Henry Ford aplikoval Taylorovy přístupy vědeckého managementu v organizaci výroby a dělby práce v podmínkách rozvinuté mechanizace.“²¹ Hlavním symbolem fordismu je pak dodnes především montážní pás, který umožnil zrychlení průmyslové výroby, a to definitivně nastartovalo celosvětovou expanzi silniční motorové dopravy, dopravy mnohem rychlejší, než byla do té doby v rychlosti bezkonkurenční doprava železniční.

S efektivitou a rychlostí lidské práce, upřednostňovanou od počátku 20. století stále intenzivněji, je tradičně spojováno i jméno F. W. Taylora již zmíněného výše. „Taylorismus představuje metodu organizace výroby, která rozčleňuje i relativně složité činnosti do jednoduchých, snadno zapamatovatelných a rychle naučitelných činností, jejichž stálé opakování umožňuje podstatně zvýšit produktivitu práce a využít při výrobě i velmi málo kvalifikované pracovníky.“²² Jak uvádí Eriksen, taylorismus se také snažil eliminovat prostoje během práce, a to nejen pauzy, ale také nadbytečné pohyby těla. Výsledkem aplikace metody takto dělené a zjednodušené práce bylo hlavně zavedení výrobních linek, a v konečném důsledku, stejně jako u fordismu, také další zvýšení efektivity a rychlosti v průmyslové výrobě. Fordismus a taylorismus byly tedy dva promyšlené systémy pro zefektivnění průmyslové výroby, které výrazně přispěly k celkovému procesu zrychlování společnosti v první polovině minulého století.²³

Podle Borscheida právě v tomto období začíná rychlost lidem nadobro zalézat hluboko pod kůži. Doslova uvádí, že: „Člověk se s novou situací ztotožňuje a rychlost tak začíná ovládat společenské hodnoty i normy. Moderní muž meziválečného období rovná se rychlý muž a stejný vztah platí i pro moderní ženu. Ti nejrychlejší požívají téměř automaticky společenské výsady a stávají se vzorem pro ostatní.“²⁴ Rychlost tedy člověka fascinuje, ovládá ho a je pro něj neodolatelných lákadlem.

1.9 Světové války a rychlost jako výhoda v boji

V každé válce má výhodu ten, na jehož straně slouží rychlejší a efektivnější válečná technika. Není tedy překvapující, že i během obou velkých válek v 20. století vyvíjely obě

²⁰ Toušek, Václav a kol. Ekonomická a sociální geografie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 253.

²¹ Blažek, Jiří a kol. Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011, s. 154.

²² Tamtéž.

²³ Dle T. H. Eriksen, Tyranie okamžiku.

²⁴ P. Borscheid, Virus času: Kulturní dějiny zrychlování, s. 230.

strany barikády množství nových zbraní a technologií, jejichž společným jmenovatelem byl právě parametr značné rychlosti a efektivity, který měl pomoci zvrátit výsledek války.

V první světové válce byl plně využit potenciál již dříve existujícího letadla nebo ponorky. Tyto dva „dopravní prostředky“ se začaly, ať už v civilní rovině v případě letadel, anebo v rovině vojenské v případě ponorky, plně využívat až právě díky tomu, jak se osvědčily během první velké války. Mezi naprosté technické novinky, které přinesla 1. světová válka, pak patřil například tank nebo plamenomet. Zatímco tank měl svůj klíčový význam především z hlediska bojové rafinovanosti, letadlo se stalo celkem záhy symbolem dalšího zrychlení v celé moderní a později i rodící se postmoderní společnosti.²⁵

V druhé světové válce pak byla rychlost válečné techniky už skutečně na prvním místě v předpokladech k úspěchu. Letadla se stala základním arsenálem bitev a jako ještě o něco rychlejší novinka se objevily také raketové pohony. Především německá armáda se pečlivě soustředila na vývoj vysokorychlostních bojových raket a motorů. Pro představu, například známá raketa označovaná zkratkou V2 (z německého Vergeltungswaffe, tedy odvetná zbraň) dosahovala maximální rychlosti až neuvěřitelných 5470 kilometrů v hodině. Válčení, a v něm obsažené zabíjení, se tak stalo plně racionalizovaným, vysokorychlostním, efektivním a zcela odosobněným procesem.²⁶

1.10 Druhá polovina 20. století ve znamení elektroniky

Po hospodářském i sociálním vyrovnání se s válkou navázal vyspělý svět ve druhé polovině 20. století na svůj relativní předválečný hospodářský růst. Tedy alespoň ty státy, jejichž rozvoj nezačal po válce brzdit nově usazený socialismus. Nositelem pokroku se tak pro další desetiletí z různých ekonomických, sociálních i historických důvodů stalo západoevropské, severoamerické a velmi záhy také východoasijské hospodářské centrum.

V druhé polovině 20. století se bleskovou rychlostí zvětšuje objem osob přepravovaných letecky, dál se zdokonalují způsoby využití energetických zdrojů, raketové pohony a díky americko-ruské rivalitě v rámci tzv. studené války se poprvé člověk dostává do vesmíru a vstupuje na Měsíc. Nicméně, tím nejvýraznějším akcelerátorem, prolínajícím se i napříč všemi ostatními oblastmi technologického pokroku v druhé polovině minulého století, byl jednoznačně počítač. Počítač, a s ním pádivě se rozvíjející oblast elektroniky, se staly pro poválečné generace synonymem rychlosti a pokroku.

²⁵ Dle článku První světová: nové zbraně i léky. In: Techmagazín [online]. 25. 08. [cit. 25. 01. 2017]. Dostupné z: <http://www.techmagazin.cz/1590>

²⁶ Dle P. Borscheid, Virus času: Kulturní dějiny zrychlování.

Historie kroků vedoucích k vývoji prvních počítačů se začala psát už v první polovině 20. století v USA, ale to nejpodstatnější se odehrálo až po roce 1950, jako například vynalezení integrovaného elektrického obvodu v roce 1957. V roce 1971 americká firma Intel vypustila na trh první čtyřbitový mikroprocesor Intel 4004, což byl, jak uvádí Borscheid, největší výkonnostní skok od počátku vývoje počítačů. O čtyři roky později, v roce 1975 byl ve Spojených státech zkonstruován první osobní počítač a v roce 1981 představuje firma IBM mikropočítač s názvem Personal Computer, zkráceně PC, což už jistě mnohým z nás začíná být víc než povědomé. Povědomé stejně jako jméno Billa Gatese, který byl v 70. letech jedním ze zakladatelů firmy Microsoft. Poslední dekády 20. století se pak nesly z hlediska počítačů v duchu dalšího a dalšího zvyšování výkonu, rychlosti a objemu počítačem přenášených dat.²⁷

1.11 Internet a počátek tryskové akcelerace sociálního života

Nejen za prvními úspěšnými pokusy o dobývání vesmíru, ale i za prvními pokusy o vybudování nového převratného komunikačního systému, jakým se později internet stal, byla v druhé polovině 20. století rivalita mezi Sovětským svazem a Spojenými státy americkými. USA měly potřebu také nějak excelovat po sovětských úspěších v kosmu s družicemi Sputnik 1 a Sputnik 2, a tak v roce 1969 uvedly do provozu první počítačovou síť s názvem ARPANET. Ta měla v popisu práce spojit vzdálené počítače a tím navyšovat jejich operační kapacitu. Tato síť zůstala však po celou dobu své existence přístupná jen vládě, armádě a vědcům. Přímým předkem budoucího internetu se stala až na začátku 90. let síť NSFNET. Když pak byl v roce 1990 zaveden termín „word wide web“ (www) a spolu s ním pravidlo, že pro hledání informací na internetu má být určující obsah stránek, internet se pomalu ale jistě začal stávat celospolečenskou záležitostí. Následující závratnou rychlost v šíření internetového připojení světem můžeme demonstrovat tím, že zatímco v roce 1973 byl tehdejší předchůdce internetu využíván pouze 25 počítači, v roce 1992 už internet využívalo přes 1 milion přístrojů, a v roce 2001 překročil jejich počet 100 milionů.²⁸

Jaký význam měl vynález internetu jak pro celou lidskou společnost, tak i pro každodenní život každého z nás, vidíme dnes sami téměř na každém kroku. Z původně čistě vědeckého a vládního komunikačního prostředku se stalo médium ovlivňující v podstatě všechny sféry současné společnosti. Šíří oblastí, ve kterých se změny a zrychlení způsobené internetem projeví, popisuje zajímavě Hardmut Rosa: „Internet nezvýšil pouze rychlost

²⁷ Dle P. Borscheid, Virus času: Kulturní dějiny zrychlování.

²⁸ Dle tamtéž.

komunikační výměny a vizualizace ekonomických a výrobních procesů, ale také založil nové zaměstnanecké, ekonomické a komunikační struktury otevírající nové vzorce sociálních interakcí a dokonce i nové formy sociální identity.²⁹

Internet společnost výrazně zrychlil, o tom nemůže být pochyb. Jako skvělý zástupce akceleračních procesů spojených se zavedením internetu poslouží elektronická pošta. Používání takzvaného emailu umožnilo zkrátit čas nutný pro doručování zprávy mezi prostorově vzdálenými místy z dní, měsíců, někdy až let, na čas v podstatě rovný nule, rovný jednomu kliknutí na počítači. S tím úzce souvisí i změna vnímání prostoru člověkem, kterou virtuální věk přinesl. Rosa uvádí, že: „Původní "přirozené" (tedy antropologické) prioritní pojetí prostoru člověkem, se v průběhu času v našem vnímání, kde je zakořeněné v našich smyslových orgánech a vlivem důsledků gravitace, zdá se, jakoby převrátilo. Ve věku internetové globalizace je čas stále více chápán jako stlačující nebo dokonce ničící prostor.“³⁰ Internet tedy způsobil, že se vzdálenost stala relativní veličinou a prostor se díky rychlosti přenosu informací ještě více smršťil.

²⁹ Rosa, Hartmut a E. W. Scheuerman. High-speed society (Social acceleration, power and modernity). University Park: Pennsylvania State University Press, 2009, s. 88.

³⁰ Tamtéž, s. 82.

2. Zrychlená společnost dneška, její akcelerátory a důsledky

Píše se rok 2016, je chladný listopad. Sedím doma v křesle před hořícím krbem s notebookem na klíně. Plápolající oheň ve mně vyvolává pocit uklidnění, zpomalení a relaxace. Přesto ale, i v tuto chvíli, mi do přítomného počítače proudí množství informací díky vysokorychlostnímu internetu, popíjím kávu zalitou vodou z naší rychlovarné konvice a na ploše si hbitě překlíkávám mezi množstvím otevřených oken a záložek. Odpočívám a zároveň píši diplomovou práci, komunikuji s kolegy ze studentského projektu, surfuji po internetu, kde hledám relevantní zdroje informací k tématu, o kterém píši tuto práci. Provozuji tedy „multitasking“, což je jeden z typických jevů v životě člověka žijícího v současné zrychlené společnosti, který je například Malúškovou definován jako: „Vykonávání více úkolů nebo zabývání se mnoha úkoly najednou. Člověk (nebo počítač) má totiž během multitaskingu rozpracovaných dvě a více činností v jenom časovém okamžiku. Buď jim dokáže věnovat pozornost najednou, nebo se jimi zabývá jednotlivě, střídavě.“³¹ Rosa popisuje fenomén multitaskingu jako možné vysvětlení zrychlujícího se tempa lidského života, dle něj je to: „Sociální tendence stlačovat činnosti a zkušenosti. Vykonávat více činností a získávat více zkušeností v rámci dané doby, a to buď zkrácením pauz a intervalů mezi nimi, anebo tím, že děláme více věcí, jako je třeba vaření, sledování televize a telefonování, současně.“³²

Jestliže naši společnost v této práci nazývám „zrychlenou“, pak je na místě nastínit, jak se fakt, že je skutečně skrz naskrz protknutá rychlostí, projevuje v různých oblastech života lidského společenství a jaké důsledky to s sebou přináší. Jaké další jevy a procesy charakterizují současnou vysokorychlostní společnost? V kterých oblastech se diktát rychlosti projevuje nejvíce? Co jsou aktuální společenské akcelerátory? A jaké dopady vlastně diktát rychlosti na planetu Zemi, naši společnost i jednoho každého z nás má? Respektive, jaké důsledky upřednostňování rychlosti přináší? Na tyto otázky se pokusím odpovědět záhy.

2.1 Oblast ekonomiky, kolébka i vlajková loď zrychlování

Samotný požadavek na zrychlení lidských činností vzešel z ekonomické oblasti a tam na jeho projevy také narážíme asi nejčastěji. Jak uvádí Borscheid: „V celosvětovém konkurenčním hospodářství se rychlost stává jednou z klíčových součástí managementu. Noví „speed-manažeři“ žádají „turbo-inovace“, „turbo-výrobky“ a „turbo-marketing“, protože

³¹ Malúšková, Lucie. Role mediálního multitaskingu v procesu učení [online]. Brno, 2014. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/399367/ff_b/, s. 9.

³² H. Rosa a E. W. Scheuerman. High-speed society (Social acceleration, power and modernity), s. 87.

vysoká rychlost podle jejich názoru zajišťuje lepší postavení na trhu.³³ Vidíme tedy množství novotvarů, které v jazycích celého světa vznikají v návaznosti na zrychlenou společnost. Ve světě obchodu je naprosto nezbytné držet tempo s dobou, protože kdo zaspí, nemá nárok. Ne zřídka je dokonce nutné být o krok napřed. Zde připomeňme třeba módní průmysl, kde se jamní kolekce oblečení objevují na přehlídkových molech na podzim, letní v zimě a tak dále.

Také ve světě práce se v souvislosti s ekonomickým diktátem rychlosti a požadavkem schopnosti okamžitě se přizpůsobit nyní nacházíme ve specifickém stádiu vývoje. Jak uvádí Rosa: „V tradičních společnostech se dědilo povolání z otce na syna, potenciálně po mnoho generací. V klasické modernitě byla tendence měnit profesní struktury po generaci: synové (a dcery) měly svobodu ve výběru své vlastní profese, nicméně vybírali si v naprosté většině pouze jednu, tedy na celý zbytek života. V pozdní modernitě už lidé nevykonávají jedno povolání po celý svůj pracovní život, ale jsou měněna často vícekrát v rámci jedné generace.“³⁴ Z poměrně rigidního pracovního trhu se tedy během posledních staletí stala oblast s vysokou fluktuací pracovní síly, kde hrozba ztráty zaměstnání nutí člověka rychle se přizpůsobovat a častá nemožnost nalézt uplatnění v oboru vede k nutnosti rekvalifikace, která dnes ne zřídka probíhá i vícekrát za život.

Negativním důsledkem toho, že v ekonomickém prostředí vítězí to rychlejší, novější a více přizpůsobivé, je například ztížená uplatnitelnost jednotlivců z vyšších věkových kohort na trhu práce. I přes vysokou kvalifikaci, odbornou způsobilost a nenahraditelné životní zkušenosti, se lidé vyššího věku na současném trhu práce často špatně prosazují v konkurenci mladých, dravých, flexibilních a od dětství plně počítačově gramotných uchazečů o práci.

Dále, zde ve spojení s procesem globalizace³⁵, nezapomeňme zmínit obrovskou rychlost, se kterou se vývoj ekonomiky v jedné části světa okamžitě odrazí na národních ekonomikách po celém světě. Výrazněji naposled v letech 2008 až 2010 jsme byli svědky toho, jak hypoteční krize v USA okamžitě destabilizovala finanční trhy celého světa a vyústila v globální ekonomickou krizi. Jak popisuje například Eriksen: „Dominový efekt na finančních trzích nyní nastává v globálním měřítku rychlostí světla – zakolísání trhu v Hongkongu se okamžitě projeví v Singapuru a následky jsou ve chvílce patrné také v Los Angeles a New Yorku. To vše jsou příznaky tyranie okamžiku.“³⁶ A tyranie okamžiku je zapříčiněná právě

³³ P. Borscheid, *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*, s. 376.

³⁴ Rosa, Hartmut a E. W. Scheuerman, *High-speed society (Social acceleration, power and modernity)*, s. 84.

³⁵ Globalizace je proces, kdy „lidé, peníze, kapitál, informace, nápady a obrázky proudí v tocích, které jsou organizovány komplexními vnitřně propojenými sítěmi vedoucími napříč různými společnostmi“. (Urry, John. *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first century*. Taylor & Francis e-Library, 2001, s. 13)

³⁶ T. H. Eriksen, *Tyranie okamžiku*, s. 69.

diktátem rychlosti. Můžeme tedy sice namítat, že globální ekonomické krize jsou důsledkem procesu globalizace, nikoli akcelerace, je však nutné si uvědomit, že globalizaci samotnou umožnilo právě zrychlování, a to hlavně v oblasti přenosu informací a dopravy.

2.2 Dopady zrychlování v sociální oblasti

Samotný fakt, že dnes žijeme na vlně rychlosti, je viditelný už v naší každodenní interpersonální komunikaci. Běžně používáme pojmy jako rychlovarná konvice, rychlík, vysokorychlostní internet, rychloobvaz, rychlokurz či například rychlé občerstvení. Pro dobu postmoderní jsou také typická slova plná dynamiky, jako je flexibilita, adaptabilita, progresivita, globalizace či multikulturalismus.

Doba postmoderní je typická kontrasty v kulturní oblasti. Žijeme v multikulturní společnosti, ve které se mažou hranice kultur, kultury se prolínají a mísí. Na druhou stranu vzniká ve světě velké množství konfliktů, které byly zasety právě kvůli kulturní odlišnosti. Dalo by se říct, že čím víc se na jedné straně naše jednostranná kulturní identita vytrácí v rámci multikulturalismu, tím více se na druhé straně objevují frakce snažící se kulturně vymezit a ohradit se proti čemukoli cizímu. Eriksen současnou situaci popisuje takto: „Dobu, v níž žijeme, charakterizují dvě revoluce: elektronická a multietnická. Obě vedou k tomu, že osobní identita přestává být spojena s tradicemi a kořeny, tedy s velkými souvislými příběhy. Kulturní mozaika multietnické společnosti se však všemi svými hybridními formami, paradoxy, konflikty a napětím velmi podobá rozkouskované, pestré, zmatené a nesouvislé záplavě informací, která je typická mimo jiné pro vícekanálové vysílání televize nebo pro internet. Obě způsobují proudění, pohyb a znejasnění hranic.“³⁷ Tato slova, ačkoli byla napsána už v roce 2001, vyznívají velmi aktuálně právě i dnes, v atmosféře mezinárodní uprchlické krize.

Rychlost však dnes silně zasahuje i do oblasti všedních lidských životů, do našich sociálních vazeb a interakcí. Během posledních přibližně deseti let se do našich životů prostřednictvím internetu připlížila nová podoba zrychlení. Díky vzniku, masovému šíření a rozvoji sociálních sítí se akcelerace dostala i do oblasti našich nejbližších a nejosobnějších vztahů a zájmů. Tak například díky Facebooku nám nyní k uzavření přátelství, jakkoli je virtuální a méněcenné, stačí vlastnit počítač nebo chytrý telefon s připojením k internetu a učinit pár kliků na počítačovou myš, případně pohybů prstem po dotykovém displayi. K tomu, abychom veřejně demonstrovali svoje sympatie k čemukoli, komukoli a v podstatě kdykoli, nám v současnosti stačí dát tzv. „like“ (česky funkce „To se mi líbí“) stránce

³⁷ T. H. Eriksen, *Tyranie okamžiku*, s. 35 a 36.

na Facebooku nebo srdíčko na Instagramu. I slovní vyjádření našeho názoru je dnes skrze internet záležitost zabírající sotva pár minut. A například sociální médium Twitter uživatelům umožňuje při písemném projevu použít pouze omezený rozsah slov v příspěvku.

Dokonce i tak intimní záležitost jako je navazování partnerských a milostných vztahů je díky sociálním sítím dnes podstatně rychlejším procesem, než jakým bývala dříve. Zalíbení ve virtuálním světě se často obratem demonstruje žádostí o přátelství a následným zahájením komunikace přes chat sociální sítě. Pokud si účastníci takovéto komunikace rozumí, mohou se po vzájemné dohodě ihned sejít. Jestliže následně zalíbení proběhne i v reálném životě, jejich přátelé se o tom často dozví, jak jinak, než opět na sociální síti, a sice informací, že ona či on „je nyní ve vztahu“. I případný krach vztahu často sociální síť zaznamená, stejně tak jako možné zasnoubení či uzavření sňatku.

Zmíněné zrychlení v rámci sociálních interakcí však vede k určité povrchnosti, nestálosti a dočasnosti jevů a vztahů v současné zrychlené společnosti. Tento fakt se odráží v Urryho definici tzv. „instantního času“, který je podle něj právě naší době vlastní. Popisuje ho jako takové vnímání času, kdy „produkty, vztahy a smlouvy jsou čím dál tím více dočasného charakteru“³⁸. Instantní čas Urry dále vysvětluje jako důsledek krátkodobosti výhledu současné společnosti, který je zapříčiněn rychle se měnícími mediálními obsahy vyráběnými a přenášenými čím dál tím dostupnějšími technologiemi, jež umožňují obrovskou rychlostí překonávat vzdálenosti. Paul Virilio zmiňuje v souvislosti se změnami v komunikaci umožněnými nejnovějšími technologiemi pojem „globální velkoměsto“³⁹, což je prostor postmoderního světa, který se vyznačuje anonymitou a dezintegrací. Všichni tam sice komunikují se všemi, ale pořádně (rozuměno hodnotně) nekomunikuje ve skutečnosti nikdo s nikým.

Díky moderním komunikačním prostředkům se tedy mnohem rychleji spřátelujeme a seznamujeme. Mnohem rychleji a hlavně stručněji také prezentujeme svoje názory a postoje. Tato rychlost, efektivnost a virtuální podmíněnost se pak ale samozřejmě přirozeně podepisuje na hloubce, opravdovosti a skutečné hodnotě takových kontaktů a projevů.

³⁸ Urry, John. *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first century*. Taylor & Francis e-Library, 2001, s. 125.

³⁹ Virilio, Paul. *City of Panic*. Oxford: Berg, 2005, s. 85.

2.3 Rychlost v konfrontaci s lidskou psychikou

Rychlost přítomná ve všech oblastech života jedince se nezpochybnitelně podepsala i na způsobu lidského myšlení a prožívání. S příchodem zrychlené společnosti se změnil v první řadě náš životní rytmus. Na něm se ve velké míře odráží optika, skrze kterou pohlížíme na plynutí času. Pro zemědělskou venkovskou společnost byl zcela určující čas odvozený z pravidelně se opakujícího ročního koloběhu přírody. Tento čas nazýváme cyklický. S rozvojem křesťanství a později nástupem moderní společnosti se v Evropě postupně prosadil čas lineární, který nehledí na život skrze roční cykly, ale z hlediska dlouhodobé perspektivy, na jejímž konci stojí až smrt.

Výsledkem takového vnímání je, mimo jiné, jakási permanentní úzkost, která člověka nutí stihnout maximum, a tedy konat rychle a efektivně. Důsledky tohoto napětí se projevují už na průběhu a trvání našich základních fyziologických funkcí. Je například vědecky doloženo, že lidé spí čím dál tím méně. Průměrná doba spánku se od 19. století údajně snížila o dvě hodiny, přičemž jen od 70. let do konce minulého století byl tento pokles celou půl hodinu. Také náš pohyb se zrychlil. Nejenže jsme fascinováni rychlostí dopravní prostředků a snažíme se ji stále víc a víc zvyšovat, ale zrychlila se i naše chůze a ve sportu láme rekordy nejrychlejší muž světa Usain Bolt. Jako důkaz toho, že rychleji dokonce i jíme, poslouží samostatná kapitola této práce věnovaná historii a globálnímu úspěchu tzv. „rychlého stravování“, neboli fast foodu.⁴⁰

Zdá se, že naše psychika, pro kterou není spěch přirozený, takovým zrychlením lidských biorytmů trpí a to se následně somatizací odráží i na zdravotním stavu našich těl. Tak například Eriksen píše v souvislosti se zrychleností dnešní doby o tzv. fragmentarizaci života v informační společnosti 21. století. Popisuje ji jako: „tříštění, rozkouskování času na stále menší a menší částičky, přičemž dochází ke ztrátě vnitřní návaznosti a souvislosti“.⁴¹ Jedním z dopadů tohoto jevu je pak podle něj stres. Ten je asi nejvýraznějším dopadem dnešního všeobecného diktátu rychlosti na lidskou psychiku. Jak uvádí Tomková: „Život v rychlo-spotřební společnosti bývá doprovázen přítomností vysoké hladiny chronického stresu, environmentálního i psychického, následkem čehož se často vyskytují psychosomatické civilizační choroby jako cukrovka, infarkt, rakovina, deprese aj.“⁴²

⁴⁰ Dle J. Urry, *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first century*.

⁴¹ T. H. Eriksen, *Tyranie okamžiku*, s. 137.

⁴² Tomková, Vendula. *Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech* [online]. Brno, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/75375/fss_m/, s. 48.

Čistě logicky vzato, by v dnešní době plně technologických vynálezů šetřících čas, měl mít člověk mnohem víc prostoru na odpočinkové a tvůrčí aktivity, na které mu v historii kvůli zdlouhavému pracovnímu procesu zbývalo času jen po málu. Není tomu ale tak. Rosa k tomuto tématu uvádí: „Snížení času potřebného k provádění každodenních úkonů, k produkci a reprodukci, ke komunikaci a dopravě, by mělo vést k nárůstu volného času, což by celkově zpomalilo tempo života. Je-li času zapotřebí méně, měl by být hojněji k dispozici. Ale pokud se i přesto naopak stává čas stále více a více vzácným, je to paradoxní efekt volající po sociologickém vysvětlení.“⁴³

Tísňivý nedostatek času sužující člověka žijícího v moderní a postmoderní společnosti, způsobený pravděpodobně zvýšením nároků na jedince, které šlo ruku v ruce se zrychlováním společnosti a pokroku sílícím od 19. století, se pak odráží negativně na mnoha aspektech lidského života. Jak uvádí třeba Tomková: „Nedostatek času vede k dlouhodobé stagnaci a opomíjení osobního růstu, tedy kreativní složky osobnosti, která je důležitá při vytváření osobitého životního stylu a seberealizaci.“⁴⁴ Takže ačkoli jsme se zrychleným životem získali nové dovednosti, jako je například již výše zmíněný multitasking, některé momenty podstatné pro rozvoj naší osobnosti také ztrácíme.

2.4 Environmentální dopady honby za rychlostí a efektivitou

Jednou z nejdiskutovanějších oblastí ve spojení s důsledky civilizačního pokroku a zrychlování je oblast životního prostředí. Je to zřejmě tím, že na přírodě jsou dopady změn ve společnosti probíhajících od 19. století vidět velmi výrazně a jsou bohužel většinou negativní.

K prvním střetům lidských aktivit, které měly tendenci se v čase zrychlovat a efektivizovat, s přírodou docházelo od počátků existence zemědělství. „Již tradiční zemědělství se opíralo o princip zrychlení. I tak přirozený zahradnický úkon, jako je zálivka, je zásahem do přirozeného chodu ekosystému.“⁴⁵ V následujících obdobích pak čím dál tím víc tím, jak si člověk skrze nové zemědělské postupy, domestikaci zvířat a technické vynálezy zkracoval cestu k potravě, příroda trpěla.

Obecně se nedá říci, že by příroda fungovala výlučně na principu pomalosti. V některých případech, jako je například útěk před predátorem, anebo naopak dohonění kořisti, je dokonce rychlost v přírodě velmi ceněnou dovedností. Nejdůležitější

⁴³ H. Rosa a E. W. Scheuerman, *High-speed society (Social acceleration, power and modernity)*, s. 85.

⁴⁴ V. Tomková, *Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech*, s. 49.

⁴⁵ H. Librová, *Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu*, s. 126.

charakteristikou plynutí času v přírodě je však, z hlediska většiny přirozených procesů v ní probíhajících zdá se určitá setrvalost, která se dle Librové projevuje například při předávání vlastností prostřednictvím DNA anebo ve střídání rychlých a pomalých růstových fází jednotlivých populací. Je však množství procesů v přirozeném chodu přírody, které odjakživa vyžadovaly čas.

Tradiční zemědělec, který prozatím nebyl vybaven motorovými stroji, umělými hnojivy a přípravky na ochranu rostlin, byl ještě nucen zdlouhavost některých přírodních dějů akceptovat. S příchodem modernity a průmyslovou revolucí však došlo k výraznému obratu. S dobou postmoderní sice přišla určitá regulace a kontrola, která má životní prostředí chránit, ale životu v souladu s přírodními rytmy je naše společnost stále až příliš vzdálená. „Jako samozřejmost bereme šlechtitelství, které uměle urychluje přirozenou proměnlivost organismů. Drasticky deformován je životní rytmus i sama doba života hospodářských zvířat. Jejich růst a doba říje jsou řízeny uměle dodávanými hormony a speciální výživou. V továrnách na vejce slepice neuvidí za celý život slunce.“⁴⁶ To všechno se ale neděje proto, abychom měli co jíst. Děje se to proto, abychom mohli konzumovat masa víc, než je pro naše tělo zdravé, abychom měli na talíři vejce, ovoce a zeleninu každý den v roce, a aby okrasné i užitkové rostliny na našich zahrádkách byly souměrnější, větší a barevnější (často na obsah dusíku a autentičnost chuti nehledě).

Za rozsáhlostí negativních dopadů pokroku lidstva na životní prostředí hledejme také jistou zbrkllost, se kterou postupoval vědecký výzkum v posledním století. David Orr, uznávaný americký environmentalista, totiž rozlišuje tzv. „pomalé a rychlé znalosti“. „Dvacáté století bylo věkem rychlých znalostí, které ignorují stálé pomalé výrobní postupy a vydávají sebe sama za pokrok. Mají univerzální povahu, nejsou ochotny nechat se ovlivňovat zvláštnostmi místa, času a sociálními okolnostmi své aplikace. Působí silou a vzdávají se zodpovědnosti.“⁴⁷ Viníkem ekologické krize tedy není pokrok sám, ale spíše slepost, se kterou je aplikován a prosazován. Progresivní věda a výzkum dneška jsou naprosto v pořádku, protože přináší velké množství pozitivního, špatná je ale okázalá ignorance, se kterou se často setkáváme při uplatňování nových technologií a vynálezů v praxi.

Jakýmsi shrnutím této kapitoly mohou být slova Tomkové, která v souvislosti s dopady zrychlení na životní prostředí zmiňuje konflikt lidské společnosti a přírody nastávající „v důsledku rychlého a nadměrného čerpání neobnovitelných zdrojů (ropa, kovy, aj.),

⁴⁶ H. Librová, Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu, s. 126 a 127.

⁴⁷ Tamtéž, s. 129.

znečišťování a nadměrného čerpání zásob podzemní vody, znečištění ovzduší emisemi skleníkových plynů a dalších polutantů, znehodnocování půdního fondu používáním umělých hnojiv, pesticidů a těžké techniky, vzniku velkého množství odpadu nebo rychlém úbytku biodiverzity.⁴⁸

⁴⁸ V. Tomková, *Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech*, s. 46.

3. Rozdíly ve vnímání času a příčiny šíření požadavku decelerace⁴⁹

3.1 Vztah k času: kulturní a geografická perspektiva

Přestože byl virus rychlosti v posledních staletích velmi dynamický a šířil se všesměrně prostorem napříč světovými kulturami, nenakazil všechny oblasti světa stejnou měrou. Dodnes dokonce existuje hrstka společností, která se díky geografické izolaci od zbytku světa, viru rychlosti víceméně ubránila (jmenujme například kmenová společenství v Amazonii). I mezi těmi kulturami, které zrychlování zasáhlo, jsou však dodnes výrazné rozdíly. Rychlost se prostě, jak se zdá, neprosadila ve všech kulturách úplně stejně. Zdá se, že nositelem pokroku a na něj vázaného celospolečenského zrychlení, a zároveň největší obětí rychlosti, se stala kultura evropská. Dle Librové je typické její finalistické pojetí času zdůrazňující neodvratnou a definitivní konečnost lidského života. V tomhle se značně lišíme od tzv. východních kultur, které často počítají s životem po životě, a tedy jejich příslušníci necítí v souvislosti s časem zdaleka takovou úzkost a tlak jako lidé žijící v kulturách západních. Příslušníci západní kultury prostě stále vědomě či nevědomě kalkulují s definitivou smrti na horizontu svého života, což ovlivňuje jejich prožívání i chování.

Ještě před pár staletími vnímala tradiční evropská společnost běh života mnohem víc spontánně, s větším důrazem na přežívání ze dne na den, které se odvíjelo od silné vázanosti tehdejšího lidského života na přírodu. K zásadní změně došlo s příchodem průmyslové revoluce a moderní společnosti. Jak uvádí Levine: „Faktem je, že v minulosti byla jedinou, nejdůležitější a zásadní předělovou událostí z hlediska zrychlování tempa v západním světě průmyslová revoluce.“⁵⁰ Rosa popisuje tehdejší zásadní změnu v západní kultuře takto: „modernita byla charakterizována temporalizací života: lidé už nebyli dále ztotožnění s fungováním svého života na bázi „den ode dne“, ale začali si ho představovat v duchu jakéhosi třístupňového vzoru (standardní moderní průběh vzdělání, pracovní život a odchod do důchodu, anebo dětství, dospělost a stáří), který je definován institucemi, spolehlivou strukturou a orientovanou perspektivou, okolo nichž jednotlivci mohli plánovat svůj život.“⁵¹ Od 19. století tedy začal být lidský život jakousi linií, rozdělenou na několik po sobě logicky následujících fází, které byly pevně navázány na společenské instituce, jako jsou například školy, úřady a domovy důchodců.

⁴⁹ Decelerace je výraz pro zpomalování, snižování rychlosti, výkonu, vývoje. (dle internetového Slovníku cizích slov (SCS.ABZ.CZ), dostupné na: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>)

⁵⁰ Levine, Robert. *A Geography of Time: The Temporal Misadventures of a Social Psychologist, or How Every Culture Keeps Time Just a Little Bit Differently*. Oxford: Oneworld Publications, 2006, s. 12.

⁵¹ H. Rosa a E. W. Scheuerman, *High-speed society: Social acceleration, power, and modernity*, s. 99.

Doba postmoderní přinesla do lidských životů značnou liberalizaci. Vázanost průběhu lidského života na jednotlivé instituce se rozvolnila. Naše děti můžeme například vzdělávat doma, mnohem snáze se přechází mezi jednotlivými profesemi díky rekvalifikaci, a i pro seniory dnes existuje množství alternativ pro dožití v domácím prostředí bez nutnosti ústavní péče. Přesto se západní společnost s koncem 20. století neuvolnila, natož aby začala zpomalovat. Zdá se, že i po překonání tlaku starostí o vlastní obživu doby tradiční a institucionálního tlaku na život doby moderní, stále ještě existuje něco, co na nás vyvíjí tlak. „Nedávné studie ukazují, že se lidé v západních společnostech cítí pod silným časovým tlakem a stěžují si na nedostatek času. Tyto pocity se, zdá se, zvětšily v průběhu posledních desetiletí, což dělá věrohodným argument, že digitální revoluce a množství globalizačních procesů způsobují další vlnu společenského zrychlování.“⁵² Další rozvoj digitálních technologií od konce minulého století tedy pravděpodobně způsobil, že se západní společnosti, ačkoli překonaly zásadní omezení předchozích staletí, dostaly do zcela nové pasti, tvořené smršťujícím se časem i prostorem. „V populárních, jakož i ve vědeckých pojednáních o aktuálním vývoji západních společností, figuruje zrychlování jako jediná, nejvýraznější a nejdůležitější vlastnost.“⁵³

Rychlost tedy přišla spolu s průmyslovou revolucí a nesla se na vlně změn v západní, primárně evropské společnosti. Jaká je ale situace dnes na začátku 21. století? U kterých národů je životní tempo skutečně nejrychlejší? A které národy naopak vykazují známky spíše laxního života? Výzkum zodpovídající z určitého hlediska tyto otázky uskutečnil Robert Levine v roce 2006. Tento americký profesor psychologie ve své knize *A Geography of Time* vyhodnotil tempo života v jednatřiceti odlišných zemích z celého světa na základě tří specifických ukazatelů. Pozornost byla zaměřena konkrétně na rychlost chůze, rychlost provedení poštovní operace a na přesnost hodin v místních bankovních institucích. Sledované státy byly seřazeny dle zjištěných časů, popřípadě přesnosti hodin, do jednotlivých pořadí a přes součet hodnot pořadí ze všech třech sledovaných kategorií Levine sestavil finální tabulku. Tato tabulka pak tedy znázorňuje takové pořadí zkoumaných států, které odpovídá jejich rychlosti tempa života z hlediska provedených měření ve třech inkriminovaných oblastech.

⁵² H. Rosa a E. W. Scheuerman, *High-speed society: Social acceleration, power, and modernity*, s. 86.

⁵³ Tamtéž, s. 77.

Tab. 1: Srovnání tempa života v 31 zemích světa dle vybraných ukazatelů⁵⁴

Country	Overall Pace of Life	Walking Speeds	Postal Times	Clock Accuracy
Switzerland	1	3	2	1
Ireland	2	1	3	11
Germany	3	5	1	8
Japan	4	7	4	6
Italy	5	10	12	2
England	6	4	9	13
Sweden	7	13	5	7
Austria	8	23	8	3
Netherlands	9	2	14	25
Hong Kong	10	14	6	14
France	11	8	18	10
Poland	12	12	15	8
Costa Rica	13	16	10	15
Taiwan	14	18	7	21
Singapore	15	25	11	4
U.S.A.	16	6	23	20
Canada	17	11	21	22
S. Korea	18	20	20	16
Hungary	19	19	19	18
Czech Republic	20	21	17	23
Greece	21	14	13	29
Kenya	22	9	30	24
China	23	24	25	12
Bulgaria	24	27	22	17
Romania	25	30	29	5
Jordan	26	28	27	19
Syria	27	29	28	27
El Salvador	28	22	16	31
Brazil	29	31	24	28
Indonesia	30	26	26	30
Mexico	31	17	31	26

Hned při prvním pohledu na vrchní příčky tabulky rychlosti tempa života je jasné, že státy s „nejrychlejšími“ národy spadají jednoznačně stále do západního kulturního společenství. Nachází se zde země, které stály přímo u zrodu průmyslové revoluce, potažmo zrychlené společnosti západní Evropy, jako je z hlediska rychlého životního tempa vítězné Švýcarsko⁵⁵, Německo, Anglie a třeba Itálie.

Nicméně, položme si klíčovou otázku: co, v rámci západní kultury, mají státy na prvních příčkách společného? Jaký je společný jmenovatel určující, že je v daných zemích všechno tak nějak svižnější a dynamičtější, než ve státech, které se umístily na konci Levinova pořadí? Spojující prvkem určitě není velikost země. Vždyť tu vedle sebe stojí

⁵⁴ R. Levine, *A Geography of Time*, s. 131 a 132.

⁵⁵ U Švýcarska je zajímavé si povšimnout, že zvítězilo v pořadí států dle přesnosti hodin, a tak dostalo pověsti o kvalitě, která je spojována s tradičním místním výrobkem, kterým jsou, mimo jiné, švýcarské hodinky.

například Německo a kousek vedle něj rozlohou téměř devětkrát menší Švýcarsko. Co ale má prvních deset států společného, je ekonomická prosperita a poloha na severní části zeměkoule (zde si připomeňme ekonomicky-geografickou klasifikaci Země na bohatý Sever a chudý Jih). Prvních devět zemí pak dokonce leží přímo v Evropě. Levine vysvětluje: „Celkově rychlejší tempo je silně spojeno s ekonomickou prosperitou země na všech úrovních: co se týče celkového zdraví ekonomiky (měřeno hrubým domácím produktem na hlavu), co se týče skutečného hospodářského blahobytu zažívaného průměrným občanem (měřeno paritou kupní síly, tedy odhadem možného nákupu za průměrný příjem) i co se týče toho, jak jsou lidé schopni si zajistit základní potřeby (měřeno průměrným příjmem kalorií).“⁵⁶ Rozdíly v tempu života zároveň, dle Levina, nenalzáme pouze na mezinárodní úrovni, ale i uvnitř v rámci jednotlivých států. Rychlost života se totiž, zdá se, liší spíše mezi jednotlivými etniky a národnostními skupinami, nežli stát od státu. Například američtí Indiáni a Afroameričané žijí mnohem pomalejším tempem, než angloamerické většinové obyvatelstvo Spojených států amerických. Je to logické, protože je to právě národnost a nikoli státní příslušnost, která spojuje lidi se stejnou kulturou, historií a třeba i podobným temperamentem, který je pro dynamiku žití velmi podstatný.

V kontrastu k rychlým a prosperujícím zemím v čele tabulky nacházíme na posledních příčkách státy z ekonomického hlediska převážně zařazované do tzv. třetího světa, tedy státy s málo rozvinutým hospodářstvím, jinak také označované jako rozvojové země. Všimněme si, že země s úplně nejpomalejším tempem života leží v relativní blízkosti rovníku. Pokud bychom připustili, že má pomalost lidí co do činění s geografickou polohou jimi obývaného území, dali bychom za pravdu konceptu tzv. geografického determinismu⁵⁷.

Levine se, při vyhodnocování výsledků rychlosti tempa života v jednotlivých zemích, vztahu mezi teplým klimatem a pomalejším životním stylem také dotýká. Svá zjištění shrnuje následovně: „Tři nejpomalejší národy v naší studii jednatřiceti zemí, tedy Mexiko, Brazílie a Indonésie, mají tropické klima. Objevili jsme silný vztah mezi klimatem (měřeno podle průměru maximálních teplot) měst a tím, jak pomalá tato města byla dle našich ukazatelů.“⁵⁸ Dále zmiňuje dvě hypotézy, které se mezi lidmi vyskytují jako možná vysvětlení pomalého životního tempa obyvatel teplých oblastí Země. Jednak je to hypotéza, že pomalost

⁵⁶ R. Levine, *A Geography of Time*, s. 10.

⁵⁷ Geografický (někdy také přírodní) determinismus je historický směr v geografii zabývající se vztahem přírodního prostředí a lidské společnosti, který významně ovlivnil geografický výzkum v 19. století a v 1. třetině 20. století. Jeho stoupenci však chápali vztah mezi člověkem a prostředím jednosměrně, tedy pouze ve smyslu vlivu přírodního prostředí na život člověka, kvůli čemuž byl směr později značně kritizován. (dle Toušek, Václav a kol. . *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.)

⁵⁸ R. Levine, *A Geography of Time*, s. 17

je způsobena všeobecným nedostatkem energie lidí žijících v teplých oblastech. Jednak se vyskytuje domněnka, že pomalost má vývojově ekonomické vysvětlení. Lidé v teplejších oblastech totiž nepotřebují pracovat tak těžce, aby se užívali.⁵⁹ Dle mého názoru by do budoucna jistě stálo za zvážení věnovat danému tématu na odborné úrovni pozornost.

Posledním poznatkem Levinova šetření, který bych ráda zdůraznila, je nepochybná souvislost mezi velikostí sídla a rychlostí tempa života v něm. „Studie znovu a znovu ukazují, že se lidé ve větších městech celkově pohybují rychleji, než jejich spoluobčané z menších sídel.“ Lidé ve velkých městech tedy rychleji chodí, rychleji pracují, rychleji sportují a konec konců se i rychleji stravují, v čemž jim v minulosti s velkým úspěchem vyšel vstříc například koncept fast foodů, který si podrobněji představíme dále v kapitole o Mcdonaldizaci.

Rychlost života má tedy zřejmě jakousi souvislost s historickým vývojem dané společnosti, s její industrializací, ekonomickým blahobytem, národnostními specifiky, sídelní strukturou a možná i s polohou v rámci zeměkoule. To vše v minulosti ovlivňovalo a stále ovlivňuje chápání času jednotlivými kulturami a společnostmi. Západní kultura vnímá čas jinak, než kultura východní. Městský člověk ho zase chápe odlišně, než vesničan. Člověk z kapitalistické společnosti hledí na běh času jinou optikou, než obyvatel státu se socialistickou orientací.

Právě v souvislosti s vnímáním času se často hovoří o tzv. temporáliích, které lze jednoduše definovat jako „činnosti a věci zřetelně a reflektovaně spojené s plynutím času“.⁶⁰ Co si pod tím ale přesně představit? Výbornou lekcí porozumění a respektování temporálií je například zahradničení. Pokud je naším koníčkem zahrada, pak se součástí našeho vnímání času přirozeně stane i jakýsi přirozený harmonogram zahradnického roku. Sledujeme jak jarní příroda pomalu ale cílevědomě ožívá. Jak rostou a kvetou květiny, zraje ovoce a s příchodem podzimu jsme pak svědky úpadku, rozpadu a rozkladu všeho toho hezkého a živého, na čem jsme se dobrého půl roku podíleli. Pokud tohle přijmeme a dokážeme se každé roční době na zahradě přizpůsobit a získat z ní to nejlepší, pak respektuje temporálie. Pokud se ale naopak nedokážete smířit s tím, že každý proces v přírodě má svůj čas, celoročně plníte doma vázy řezanými květinami a v únoru si pochutnáváte na jahodách, jejichž původ je nejasný a jejich chuť odpovídá faktu, že jsou v dané roční době zcela nepatřičné, pak temporálie popíráte a snažíte se stát samozvaným pánem času. To samé platí i z hlediska lidského stárnutí. Pokud stárneme důstojně a nesnažíme se to za každou cenu skrývat a potlačit, pak přijímáme temporálie. Pokud si s první vráskou kolem úst objednáváme konzultaci

⁵⁹ Dle R. Levine, *A Geography of Time*.

⁶⁰ H. Librová, *Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu*, s. 138.

u plastického estetického chirurga, pak se s daností temporálií nechceme smířit. A právě i vztah k temporáliím se mezikulturně liší. Dá se říct, že obecným trendem v západních kulturách je spíše temporálie popírat a snažit se je překonávat, především pomocí vyspělé vědy a techniky. Východní kultury naopak razí spíše filozofii přirozenosti a napojení se na přírodu, a tedy přijímání temporálií takových jaké jsou. I to je možná jedním z důvodů, proč se v dnešní uspěchané době někteří lidé obracejí k vyznávání hodnot a zásad, které jim právě východní učení nabízí.

Přibližně od druhé poloviny 20. století se začaly ve světě objevovat názorové proudy vyhraňující se právě vůči zrychlenému životnímu tempu. Opoziční postoj těchto proudů spočívá ve snaze běh lidských životů naopak zvolnit, zchladit kvapem pulzující postmoderní společnost a v konečném důsledku i trochu ulehčit planetě Zemi. V následující části práce se hodlám podrobněji zaměřit na hnutí Slow Movement, které nabízí východiska pro alternativní neuspěchaný životní styl, a které vzniklo právě na platformě jednoho z těchto nových myšlenkových směrů spojených s obdobím pozdní modernity.

3.2 Společnost v 80. letech, pozadí vzniku hnutí Slow Movement

Dříve však, než si podrobněji popíšeme strukturu a vývoj sledovaného hnutí během jeho třicetileté existence, pokusme se proniknout do poměrů a souvislostí doby, ve které se hnutí Slow Movement zformovalo. Skrze podrobnější seznámení se se společenskou situací v 80. letech 20. století si bude možné lépe představit samotné motivy stojící na pozadí jeho vzniku v roce 1986.

Psala se tedy 80. léta. Proces globalizace, coby všesměrného propojování zeměkoule, spolu s internacionalizací a medializací světa se intenzivně prosazují.

V ekonomice konce 20. století je, vedle ceny a kvality zboží, velmi zásadním prvkem určujícím úspěšnost obchodu také okamžitá dostupnost. V návaznosti na módními trendy ovlivňovanou, dychtivou společenskou potřebu se dále zrychlují i výrobní procesy. Výroba je čím dál častěji spojena s prací vyspělých robotických technologií. Globalizace je v tomto období spojována především s velkým nárůstem počtu nadnárodních korporací separujících se od jednotlivých státních ekonomik a prosazujících se ve velkém na zahraničních trzích. V důsledku rozsáhlé deregulace trhů je umožněn volný pohyb kapitálů, odstranění množství obchodních bariér, propojení světových trhů a tedy mohutná expanze mezinárodního obchodu. Asi nejznámějším symbolem globalizace se stala rozsáhlá síť rychlého občerstvení McDonald's, jejímuž vlivu na vznik hnutí Slow Movement se budu ještě zevrubněji věnovat. Vedoucí postavení v ekonomice vyspělého světa 80. let tedy zastával expandující sektor

služeb, následovaný průmyslem. Zcela pozadu však nezůstával ani tak rigidní a tradiční sektor národních hospodářství jako je zemědělství. I to je v této době už skrz naskrz protknuto mechanizací, automatizací a právě od 80. let se v něm začíná naplno prosazovat i fenomén tzv. genových technologií, které skrze modifikace genů v pěstovaných plodinách zlepšují jejich zemědělské vlastnosti, kvalitu i objem sklizně.⁶¹

V přepravě na delší vzdálenosti v 80. letech již jednoznačně dominuje doprava letecká, která spolu s rychle postupující automobilizací ubírá cestující dopravě železniční. Celkové objemy přepravovaných osob se neustále zvětšují, jak deklaruje například Borscheid v následujícím srovnání: „Dopravní výkonnost roste závratným tempem. Zatímco v roce 1950 činily výkony železnic, osobních vozů, motocyklů a letadel v bývalé NSR 88 miliard osobových kilometrů, v roce 1990 to bylo už 730 miliard.“⁶²

V druhé polovině 20. století naplno startuje éra informačních technologií. Právě v 80. letech se rozštěpuje první online počítačová síť ARPANET, původně zamýšlená pouze pro americké vládní účely, na část vojenskou a vědeckou, čímž se lidstvo posouvá opět o krok blíž ke vzniku veřejného internetu, potažmo globálnímu rychlému téměř neomezenému přenosu informací. Díky satelitům umožňujícím od 60. let přímé televizní spojení je umožněno lidem sledovat v přímém přenosu události odehrávající se v kterémkoli jiném koutě světa. Světová ekonomická centra jsou nonstop propojena a tak například události na burze v New Yorku vyvolají okamžitou odezvu na burze v Tokiu a naopak.⁶³

Rychlost je v 80. letech už naplno zakořeněná i ve volnočasových aktivitách a soukromém rodinném životě. Domácnosti se plní množstvím spotřebičů usnadňujících a urychlujících běžné kuchyňské a úklidové činnosti. „Samozřejmou součástí všedního dne se pro mnoho jedinců stává také souběžné vykonávání různých činností: telefonování při jízdě autem či vlakem, poslech rádia při joggingu nebo četba novin při snídani.“⁶⁴ A právě o této schopnosti, nazývané „multitasking“, jsem se podrobně zmiňovala už dříve v textu.

3.3 Fast food jako katalyzátor vzniku pomalého hnutí

Psal se právě rok 1937, když američtí bratři Mac a Dick McDonaldivi otevřeli v kalifornské Pasadeně svou první rychloobslužnou restauraci založenou na principu kombinace kvantity, rychlosti a nízké ceny. Těžko by tehdy někoho napadlo, že o bezmála

⁶¹ Dle P. Borscheid, *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*, a V. Tomková, *Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech*.

⁶² P. Borscheid, *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*, s. 382.

⁶³ Dle tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, s. 404.

padesát let později bude na jiném kontinentu jako protestní akt proti otevření další z již tisíců poboček této restaurace založeno hnutí stojící v naprosté opozici ke všem principům a hodnotám, které koncept rychlého občerstvení McDonald's symbolizuje.⁶⁵

Na progresivní nápad bratrů McDonaldu navázal v roce 1955 Raymond Albert Kroc, který od nich odkoupil licenci na provozování rychlojidel. Rozšířil množství provozoven a nechal jim původní název McDonald's, neboť toto označení již bylo mezi lidmi veřejně známé a koncept restaurací oblíbený. Na fordovské filozofii pásové výroby byl postaven „nově vzniklý takzvaný *Speed Service System*, který umožnil servírovat rychlé a levné jídlo. Tento typ restaurace se postupně rozšiřoval v podobě franšizy (tj. model podnikání, ve kterém jsou obchodní značka a know how poskytnuty jinému podnikatelskému subjektu v podobě licence). Know how *Speed Service Systemu* postupně převzaly další řetězce rychlého občerstvení a fenomén fast foodů se stal celosvětově známým.“⁶⁶ James Gleick popisuje klíčové aspekty značného úspěchu zmíněného konceptu následovně: „Není divu, že se McDonald's za méně než půl století své existence stal jednou z nejsilnějších světových značek. Analytici připisují jeho úspěch jakési důvěrnosti, čistotě, standardizaci a nízkým cenám, skoro zapomínajíce rychlost jakožto první atribut fast foodu. Sama společnost ale nezapomíná. Její původní maskot, před Ronaldem McDonaldem, měl podobu hamburgeru a jmenoval se Speedee.“^{67 68}

Masové rozšíření provozoven rychlého občerstvení následně zdaleka neovlivnilo jen oblast veřejného stravování. Zásadní na konceptu rychlého občerstvení nebylo a není samotné poskytování jídla, ale právě efektivní způsob, respektive systém, kterým je jídlo zákazníkovi poskytováno. Již popsaný *Speed Service System* se totiž v druhé polovině 20. století začal rozšiřovat i do jiných oblastí lidského života, než je stravování. Tento rozsáhlý jev je nyní všeobecně znám jako tzv. *McDonaldizace společnosti*, kterou například Ritzer definuje jako „proces, při kterém principy rychloobslužných restaurací ovládají stále více sektorů americké společnosti i celého zbytku světa.“⁶⁹

V praxi se výše popsaný proces projevil ve Spojených státech například tak, že koncepce efektivní a rychlé obsluhy McDonald's inspirovala vznik množství služeb napříč obory lidské činnosti, jejichž název záměrně začínal na Mc. Tak třeba v oblasti zdravotnictví

⁶⁵ Dle Ritzer, George. *McDonaldizace společnosti: výzkum měnící se povahy soudobého společenského života*. Praha: Academia, 1996.

⁶⁶ V. Tomková, *Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech*, str. 57.

⁶⁷ Gleick, James. *Faster: The Acceleration of Just About Everything*. London: Vintage, 2000, s. 94.

⁶⁸ Dle G. Ritzer, *McDonaldizace společnosti*.

⁶⁹ Tamtéž, s. 18.

začali působit „McDentists“ a „McDoctors“ (kliniky řešící dentální i jiné zdravotní problémy klientů stejně rychle a efektivně jako v McDonald's řeší zákazníkův požadavek na nasycení). Zaneprázdněným matkám začali hlídat potomky v „McChild“ (centru péče o děti). V oblasti médií se začalo novinám USA TODAY přezdívat „McPaper“, díky krátkým článkům se zprávami, které svým charakterem taktéž splňovaly požadavek rychlosti a efektivity nosný pro celý fenomén Mcdonaldizace společnosti.

Ze Spojených států se v pak v druhé polovině 20. století rozšířila koncepce rychlo-obslužných restaurací do všech koutů světa. Fenomén fast foodu, tedy rychlého jídla vhodně doplňujícího hektický, na výkon zaměřený život moderního člověka žijícího ve zrychlené a zrychlující společnosti, se tak stal nedílnou součástí naší kultury. Jako kdyby unifikovaný hamburger z McDonald's, připravovaný všude na světě naprosto stejně, o stejné gramáži, totožných přísadách a kvalitě, zosobňoval ducha společnosti, která je sice maximálně efektivní, rychlá a prosperující, ale také dost předvídatelná, a někdy až slepě utilitaristická.

A zde se dostáváme k jádru věci. Sledované hnutí Slow Movement totiž vzniklo právě jako reakce na další šíření se kultury fast foodu Evropou. Jak popisuje Honoré: „Všechno to začalo v roce 1986, kdy McDonald's otevřelo pobočku vedle slavných Španělských schodů v Římě. Pro mnoho místních obyvatel zašla tahle restaurace už příliš daleko: barbaři byli uvnitř brány a něco bylo třeba udělat. A tak charismatický kulinářský spisovatel Carlo Petrini, ve snaze odvrátit tuto fast-food tsunami zametající celou planetu, založil hnutí Slow Food.“⁷⁰ Tento akt se stal startovním bodem pro celé, posléze globálně rozšířené, hnutí souhrnně dnes nazývané Slow Movement, jinak též „pomalé hnutí“ anebo také „pomalí“.

⁷⁰ Honoré, Carl. In *Praise of Slowness: Challenging the Cult of Speed*, HarperCollins e-books, 2004, s. 59.

4. Hnutí Slow Movement a jeho odnože: současná aplikace myšlenky zpomalení

4.1 Trend decelerace v době pozdní modernity

Pojem decelerace, jakožto zpomalování společenských procesů, se nepoužívá příliš dlouho. Avšak samotný proces zpomalování se začal projevovat již krátce po tom, co společnost začal pohlcovat k němu antagonistický proces akcelerace, tedy zrychlování. První projevy decelerace se tedy objevily už v době modernity. Šlo o víceméně nenápadné procesy, jakými byla například prosazující se snaha o konzervaci tradičních společenských hodnot skrze zakládání muzeí, zesílení aktivit v oblasti ochrany historických i přírodních památek, a celkově snaha o zachování všeho, co v sobě neslo odkaz časů již minulých, tedy časů tradiční společnosti. Tradiční společnost už byla sice brána jako přežitá, mnozí však začínali pod vlivem narůstajícího tlaku modernity cítit, že tak jako každá doba, měla i ta tradiční svoje nezpochybnitelná pozitiva. Naplno se však procesy decelerace začaly projevovat až v období pozdní modernity, tedy od poslední třetiny 20. století. V tu dobu se začal v mnoha oblastech, které zasáhl proces akcelerace, proti ní specifickým způsobem vymezovat rozvíjející se požadavek zpomalení.

Hartmut a Scheuerman ve své publikaci *High-Speed Society* (Vysokorychlostní společnost) popisují zmíněný posun ke zpomalení hned v několika jádrových oblastech společnosti. Pokles rychlosti některých společenských procesů zasazuje konkrétně do kontextu přechodu od moderní k postmoderní společnosti. Autoři sledují změny z hlediska dynamiky procesů v rámci národnostních států, zastupitelské demokracie, politické regulace ve státě, prostorového a časového oddělení práce a života (respektive volného času), stálosti osobní identity i z hlediska individuálních životních plánů. Ve studii je uvedeno také 5 forem zpomalování a setrvačnosti ve společnosti, které se vyskytují napříč hlavními sférami sociálního zrychlování, a které tento proces už ze své podstaty naopak brzdí. Mezi tyto formy, či důvody, zpomalení patří konkrétně následující:⁷¹

- *Přírodní a antropologické rychlostní limity* (některé procesy nemohou být urychleny už z principu, patří sem většina fyziologických procesů v našem těle, zkrátit ale nejde například ani čas nutný k obnově většiny přírodních zdrojů).
- *Územní, sociální a kulturní oblasti, které dosud nebyly dotčeny dynamikou modernizace a zrychlení* (jsou to oblasti, skupiny i výrobní odvětví, ve kterých se jakoby zastavil čas,

⁷¹ Dle H. Rosa a E. W. Scheuerman, *High-speed society* (Social acceleration, power and modernity), s. 93 až 96, a s. 103 až 106.

například zapomenuté ostrovy v moři, sociálně vyloučené skupiny, náboženské sekty, ale také tradiční formy společenské praxe jako je třeba způsob výroby whisky).

- *Zpomalení jako nezamýšlený důsledek zrychlení a dynamizace* (obvyčně jde o disfunkční a patologické formy decelerace, známým příkladem jsou dopravní zácpy, ale může jít o psychické deprese jako reakce na tlak všeobecného zrychlování, o strukturální nezaměstnanost, anebo třeba o globální ekonomickou recesi).
- *Úmyslné formy společenského zpomalování* (patří sem ideologická hnutí zaměřená proti modernímu zrychlování a jeho důsledkům, tendence zpomalit doprovázely víceméně každý nový krok v dějinách zrychlování moderní společnosti, zejména zrychlení technologická, i parní stroj, železnice, telefon a počítač se tedy setkaly s určitou nepřátelskou reakcí). V této kategorii je třeba dále rozlišit:
 - a) *Omezené nebo dočasné formy zpomalení zaměřující se na zachování schopnosti zrychlené společnosti i nadále fungovat* (sem patří například praktikování jógy anebo třeba dočasný pobyt na místě určeném pro duchovní rozjímání, ve své podstatě tyto formy zpomalení mají napomoci tomu, abychom mohli následně úspěšně pokračovat ve svých životech ovládaných rychlostí).
 - b) *Rozmanitá, často fundamentalistická, proti-modernistická sociální hnutí za radikální zpomalení* (zde nalezneme kupříkladu některá radikální náboženská, politicky ultrakonzervativní, hluboce ekologická anebo anarchistická hnutí, čili určité extrémní myšlenkové koncepty volající po velmi zásadním zpomalení)
- *V postmoderní společnosti, navzdory rozšířenému zrychlování a flexibilizaci, už nedochází k dalším změnám* (zastánci této teorie, mezi něž patří například francouzský kulturní teoretik a urbanista Paulo Virilio, jsou přesvědčeni, že navzdory zdánlivé nepředvídatelnosti a nelimitované otevřenosti současné společnosti, už je doba modernity a s ní spojená akcelerace uzavřena kapitolou, a historie se blíží ke svému konci v tzv. „hyper-zrychleném klidovém stavu polární netečnosti“, což je stav, kdy už nejsou k dispozici žádné nové vize ani zdroje energie a enormní rychlost je hluboce zakořeněným kulturním i strukturálním fenoménem).

Hnutí a organizace prosazující společenské zpomalení, na něž se předložená práce zaměřuje, by tak zřejmě v klasifikaci uvedené výše spadaly do čtvrté formy zpomalení. Příslušnost k variantě a nebo b pak blíže určuje jejich přesná specifikace, avšak zdá se, že hnutí Slow Movement není extrémní radikální uskupení, a tak spíše spadá do prvního typu.

4.2 Hnutí Slow Movement

Zdá se, že tendence společnosti v kontrastu ke všeobecnému zrychlování také určitým způsobem zpomalovat není tedy zcela novým jevem. Byly to však až konkrétní kroky, pro myšlenku zpomalit nadšených lidí na přelomu 20. a 21. století, které daly této tendenci jasnější konceptuální ukotvení. Tyto kroky umožnily lidem sdílejícím názor, že je nutné začít programově mírnit tempo lidských životů, prosazovat doporučené postupy vedoucí ke změně v globálním měřítku. A až tehdy se tedy mohla filozofie zpomalení začít naplno šířit napříč světovými společnostmi prostřednictvím knih, internetu i mluveného slova.

Carl Honoré, kanadský žurnalista, jehož knihy jsou pomyslnými biblemi filozofie zpomalení, popisuje situaci, která vyústila ve zformování globálního konceptu decelerace, následujícím způsobem: „Už v 19. století lidé odolávali tlaku zrychlování způsoby nám známými i dnes. Odbory se zasazovaly o více volného času. Vystresovaní měšťané hledali útočiště a sebe-regeneraci na venkově. Malíři, básníci, spisovatelé i řemeslníci hledali cesty, jak zachovat estetiku pomalosti ve věku strojů. Až v současnosti se však odpor vůči rychlosti přesunuje do hlavních myšlenkových proudů a s větší naléhavostí, než kdykoli předtím. Proniká ke kořenům, do našich kuchyní, do kanceláří, koncertních sálů, továren, tělocvičen, ložnic, čtvrtí, uměleckých galerií, nemocnic, volnočasových center a škol v našem okolí. Víc a víc lidé odmítají přijmout diktát, že rychlejší je vždy lepší. A v těchto mnoha různorodých aktech zpomalování leží zárodky globálního hnutí Slow Movement.“⁷²

4.2.1 Pomalé hnutí, jeho základní ideje a vazba na organizaci Slow Food

Hnutí Slow Movement, tedy pomalé hnutí, je jakási myšlenková základna zastřešující množství dílčích ideových proudů propagujících zpomalení. Všechny tyto jednotlivé odnože zároveň navazují na primární jádrovou organizaci Slow Food, jejíž založení bylo prvním oficiálním aktem v historii existence pomalého hnutí. Hnutí Slow Movement bývá definováno i jako dceřiná organizace Slow Food. V pravém slova smyslu je ale spíše jeho rozšířením, jakousi praktickou aplikací jádrových idejí decelerace v rozličných oblastech lidského života, jejíž zastánci byli v 90. letech souhrnně označeni jako příslušníci hnutí Slow Movement. Toto hnutí totiž zavádí zpomalení i do jiných oblastí lidských aktivit, než je pouze stravování, které stálo na počátku existence globálního tažení proti rychlosti, a je tedy v rámci větvi pomalého hnutí nejznámější a nejširší. Bruna Sibille, místostarostka italského města Bra, které je kolébkou organizace Slow Food, rozvoj ideového konceptu Slow Movement popisuje následovně: „Pomalé hnutí bylo nejprve bráno jako nápad několika lidí, kteří mají rádi dobré

⁷² C. Honoré, *In praise of slowness*, s. 14.

jídlo a pití. Nyní se ale hnutí stalo platformou mnohem širší kulturní diskuze o výhodách toho, když děláme věci více lidsky a méně frenetickým způsobem."⁷³

Co ale vlastně tzv. pomalí chtějí? Respektive, co přesně jim na současné zrychlené společnosti vadí? Tomková uvádí: „Hnutí Slow Movement reaguje svou činností na negativní důsledky globalizačních vlivů, které jsou spojovány především s rychlým rozmachem nadnárodních korporací, tedy velkých firem, které se oddělily od ekonomik národních států a jejich expanze do zahraničí. Hlavní výtkou je zřejmě narušování lokálních trhů a s ním i místních kulturních specifik.“⁷⁴

Ideje pomalého hnutí, jak již bylo zmíněno výše, sepsal ve své knize Kanadčan Carl Honoré. Jeho dílo *In Praise of Slowness: Challenging the Cult of Speed* (česky jako *Chvála pomalosti*), vydané v roce 2004, shrnuje všechny základní myšlenky propagátorů decelerace. *Chvála pomalosti* se tak, ovšem až téměř 20 let po založení jádrové organizace *Slow Food*, stala určitou mezinárodní učebnicí pomalosti, jakýmsi vysvětlením i návodem pro všechny, kteří cítí, že je třeba v životě sundat nohu z plynu.

Praktické aplikaci hlavních idejí pomalého hnutí v každodenním životě se v současnosti věnuje poměrně velké množství dílčích hnutí a organizací. Tyto odnože hnutí *Slow Movement* se zabývají zpomalením například v oblasti městského života, oblékání, rodičovství, náboženství aj., a podrobněji si je představíme v následujících kapitolách práce.

4.2.2 Organizace *Slow Food*, aneb na počátku bylo jídlo

Ke vzniku mateřské organizace *Slow Food*, od které se odvinuly všechny ostatní odnože pomalých, došlo v roce 1986. Událost byla podnícena pobouřením obyvatel Říma tím, že byla v historickém centru hlavního města Itálie, na ulici *Piazza di Roma*, hned vedle slavných Španělských schodů, otevřena provozovna rychlého občerstvení nadnárodního řetězce *McDonald's*. Hlavním zakladatelem hnutí byl italský kulinářský spisovatel Carlo Petrini. V rámci hnutí vznikly následovně tzv. „*Convivia*“, jakési akční skupinky vyhledávající další a další lidi smýšlející z hlediska stylu stravování a produkce potravin stejným způsobem. Do emblému organizace *Slow Food* byl v roce 1989 v Paříži, na prvním mezinárodním shromáždění tohoto uskupení, které se konalo v Komické opeře, vybrán červený šnek. Tento maskot symbolizující inklinaci k pomalosti se dnes v různých variacích objevuje v emblémech většiny ostatních odnoží celého pomalého hnutí. Zároveň byl na zmíněném shromáždění zformulován manifest nově vzniklé organizace, který ji popsal jako

⁷³ Bruna Sibille (via C. Honoré, *Praise of slowness*, s. 86).

⁷⁴ V. Tomková, *Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech*, s. 55.

„hnutí na ochranu práva na chuť“, čímž byla definována podstata konceptu Slow Food, postavená na snaze chránit kvalitu, autenticitu a tradici lokálního jídla a pití.⁷⁵

Konkrétní požadavky organizace Slow Food vychází z jejího hlavního postoje, který se ostře vymezuje proti všemu, co reprezentuje a obnáší rychlé občerstvení (známé dnes častěji pod anglickým názvem fast food). Slovy Honorého: „Jak už samotný název napovídá, Slow Food prosazuje všechno, co McDonald's ne: čerstvé, místní, sezónní výrobky, recepty předávané z generace na generaci, udržitelné zemědělství, řemeslnou výrobu, neuspěchané stolování s rodinou a přáteli. Organizace Slow Food také prosazuje "eko-gastronomii", představu, že jíst dobře by mohlo, a mělo, jít ruku v ruce s ochranou životního prostředí.“⁷⁶

Zde je na místě zmínit, že je důležité neslučovat pomalé jídlo s trendem biopotravin. Produkce biopotravin je sice také, tak jako pomalé jídlo, založena na organických postupech pěstování plodin, nicméně vyznavači a producenti bio potravin nijak neupřednostňují produkci na lokální a regionální úrovni, což je zřejmě nejpodstatnějším faktem, který je odlišuje od vyznavačů pomalého jídla.

Obr. č. 1: Červený šnek, emblém organizace Slow Food

Převzato z: Internetové stránky Italy magazine, obrázek k článku The Rise of Slow Food, dostupné z <http://www.italymagazine.com/featured-story/rise-slow-food> [15. 03. 2017].

Jako hlavní priority, a tedy i cíle, organizace Slow Food uvádí Tomková čistotu (Clean), dobrotu (Good) a férovost (Fair). Čistotu především ve vztahu produkce jídla k životnímu prostředí, tedy abychom byli k přírodě při získávání a výrobě naší obživy dostatečně šetrní a pozorní. Dobrotu (nebo také dobrotu) z hlediska kvality produkovaného

⁷⁵ Dle V. Tomková (Slow Movement), C. Honoré (In Praise of Slowness), J. Gleick (Faster), a H. Librová (Vlažní a váhaví).

⁷⁶ C. Honoré, In Praise, of Slowness, str. 59.

jídla, které má být chutné a autentické. A férovost hlavně vzhledem k producentům potravin. To znamená zajistit odpovídající zisky z prodeje vzhledem k vynaloženým nákladům na produkci kvalitních potravin, a ve výsledku tak podpořit i pozitivní investiční dopady místní produkce na daný region.⁷⁷

Organizace Slow Food sídlí v italském městě Bra, ležícím padesát kilometrů jižně od severoitalského města Turín, a je v současnosti velmi aktivní. Pořádá a účastní se mnoha akcí zaměřujících se na podporu lokální a organické produkce potravin. Z nejvýznamnějších akcí, na nichž se organizace podílí, stojí určitě zato zmínit festival Salone del Gusto, který se ob rok koná již od roku 1994 právě v severoitalském Turíně. V rámci této rozsáhlé akce probíhá již tradičně množství konferencí, seminářů a přednášek věnovaných například problematice udržitelného rozvoje z hlediska produkce potravin. Konají se zde ochutnávky tradičních, lokálních jídel připravených ze šetrně pěstovaných plodin. Na workshopech si pak dospělí i děti mohou pod vedením profesionálních kuchařů vyzkoušet uvařit regionální speciality z celého světa, anebo třeba vlastními silami upéct tak základní potravinu, jakou je chléb. Festival si klade za cíl v první řadě zábavnou formou vzdělávat a šířit informace o pomalém (tedy udržitelném, organickém a na tradice se ohlížejícím) způsobu pěstování plodin, chovu zvířat a následném vaření a stravování. Dalším významným počinem v rámci organizace Slow Food je bezesporu fungování vlastní nadace, která poskytuje finanční podporu projektům vyznávajícím biologickou a kulturní diverzitu. Finanční prostředky pro tyto aktivity získává hnutí z příspěvků svých členů, vlády, soukromých firem i z peněz získaných z prodeje tištěných materiálů organizace Slow Food, jako jsou třeba speciální knižní průvodce. Od roku 2000 také Slow Food podporuje konkrétní výrobce a zemědělce z jižní polokoule oceněním s názvem Slow Food Award. Jako určitou zajímavost, která má však poměrně značný význam, lze vnímat iniciativu Archa (Ark) fungující taktéž v rámci organizace Slow Food. Tato iniciativa byla založena v roce 1996 a propaguje a připomíná ohrožené regionální a lokální pokrmy z celého světa. S trochou nadsázky lze tedy říct, že se organizace Slow Food mimo jiné snaží také zachraňovat ohrožené druhy jídel před globálním vyhynutím, či přesněji zapomenutím.⁷⁸

Koncept pomalého jídla tedy, zdá se, neprosazuje nic zcela revolučního. Požadován je jen jakýsi návrat ke kořenům. Žádá stravování lokálními organickými potravinami zprostředkovanými místními pěstiteli, chovateli a prodejci. To není nic nového, protože tak to dříve bylo běžné a v perifernějších venkovských oblastech to tak nikdy fungovat

⁷⁷ Dle V. Tomková, Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech.

⁷⁸ Dle tamtéž.

nepřestalo. O tomto mě ujistila osobní zkušenost nabytá v roce 2016 v jihoitalské Kalábrii, kde je pomalé jídlo tradičně součástí života, aniž by se zdejší obyvatelé úmyslně snažili o naplňování idejí zformulovaných organizací Slow Food.

Obr. č. 2: Kalábrijský kuchař Salvatore Vonna nakládá tradičním způsobem lilek

Převzato z: facebookové stránky penzionu Agriturismo Le Puzelle v italské Kalábrii, dostupné z: <https://www.facebook.com/le.puzelle.agriturismo.farmhouse/> [15. 03. 2017].

4.2.3 Asociace Cittaslow, aneb decelerace v urbánním prostředí

Myšlenka realizovat ideje pomalého hnutí v podmínkách urbanizovaných lokalit se vyvinula v italském Toskánsku na sklonku 20. století. V roce 1999 byly ve městě Orvieto při příležitosti konání festivalu pomalého jídla definovány přívlastky žádoucí u měst, která se budou chtít stát pomalými. V čele nově vzniklé asociace Pomalých měst (nazývané Cittaslow, nebo také Slow Cities) stanul tehdejší starosta italského města Greve in Chianti, Paolo Saturnini. Ideály iniciativy bezprostředně poté přijala skrze svá vedení další tři italská města, a sice městečko Bra (rodiště organizace Slow Food), Orvieto (v něm samotná myšlenka Cittaslow vznikla) a město Positano. Původním cílem iniciativy bylo uplatnit myšlenky organizace Slow Food v rámci místních komunit skrze zavedení ekogastronomie do každodenní životní praxe. Tento cíl se později značně rozšířil.⁷⁹

⁷⁹ Dle V. Tomková, Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech, a www.cittaslow.org.

Značku Cittaslow získávají jednotlivá města na základě rozhodnutí vědecké komise, která je složena z architektů, politologů, sociologů, urbanistů a dalších odborníků. Při udělování značky je hodnocena perspektiva a připravenost města, které o označení usiluje.⁸⁰

Cesta k získání značky Cittaslow vede skrze ztotožnění se s vizemi, a naplňování hodnot plynoucích z tzv. The Citta Slow manifestu konkrétními městy. Manifest pomalých měst obsahuje konkrétně padesát pět závazků, které by si měla města aspirující o zmíněnou značku osvojit. Mezi těmito závazky nalezneme například snížení množství hluku a dopravy ve městě, zvýšení podílu zelených ploch a pěších zón, snahu o zachování hodnotné okolní krajiny a biodiverzity v ní, podporování místních zemědělců, obchodů, trhů a restaurací, které prodávají své produkty, propagaci technologií chránících životní prostředí, zachování místní estetické a kulinářské tradice, posílení ducha pohostinnosti a sousedských vztahů a mnoho dalších hodnot a závazků, které koncepce pomalých měst shledává být důležitými.⁸¹

Obr. č. 3: Logo asociace pomalých měst Cittaslow

Převzato z: internetové stránky SlowLife, Food and Garden, obr. k článku Idea Cittaslow przekonala kolejne miejscowosci z warmii i mazur, dostupné z: <http://slowlifepolska.pl/idea-cittaslow-przekonala-kolejne-miejscowosci-z-warmii-i-mazur/>, [15. 03. 2017].

Nyní, na začátku roku 2017, je podle oficiálních stránek iniciativy Cittaslow do projektu zapojeno už více než 220 měst ležících v třiceti zemích z celého světa. Nejvíce pomalých měst se nachází z hlediska světadílů v Evropě, přičemž absolutní prvenství zde mezi státy přirozeně zastává samotná kolébka pomalého hnutí Itálie. V Itálii můžeme nyní

⁸⁰ Dle V. Tomková, Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech.

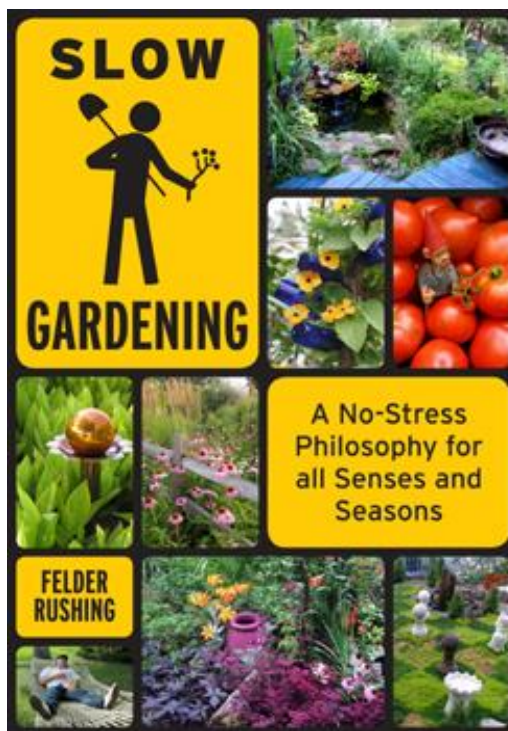
⁸¹ Dle znění Manifestu pomalých měst (The Citta Slow manifest), dostupné na: <http://www.cittaslow-nederland.nl/over-cittaslow/cittaslow-manifest/> [15. 03. 2017].

navštívit už přes 70 pomalých měst. Na druhém místě by pak bylo Polsko, ve kterém nyní najdeme 17 takovýchto měst, a třetí v pořadí je Turecko, kde je aktuálně 14 měst nesoucích označení Cittaslow.⁸²

4.2.4 Koncept Slow Gardening, aneb návrat k nenásilnému zahradničení

Od konceptu pomalého jídla se postupně odvinula i myšlenka pomalého zahradničení. Principy hnutí Slow Gardening, jak je iniciativa označována, vlastně nezbytně stojí na začátku každého pomalého jídla, protože způsob pěstování je s kvalitou a chutí výsledné plodiny neoddělitelně spjat. „Podobně jako Slow Food bylo i toto mezinárodní hnutí založeno v Itálii v 80. letech požitkářskými znalci, kteří si umí vychutnat výrobu, přípravu a konzumaci tradičních sezónních pokrmů. Idea pomalého zahradničení nám může pomoci užít si na našich zahrádkách rok za rokem a případně nás i sblížit s našimi sousedy.“⁸³

Obr. č. 4: Titulní strana knihy Slow gardening (A No-stress Philosophy for all Senses and Seasons), autor Felder Rushing

Převzato z: www.slowgardening.net [15. 03. 2017].

Koncept pomalého zahradničení nebyl stvořen s myšlenkou radikálně přetvořit soudobé zahrádkáře. Jde spíše o zavádění různých drobných změn v zahrádkářské praxi a o propagaci rozličných přirozenějších přístupů k pěstění, které ve výsledku formují lidské

⁸² Dle www.cittaslow.org .

⁸³ Dle www.slowgardening.net .

uvažování o přírodě i o tom, jak je (popřípadě jak není) vhodné si ji přizpůsobovat. V knize s názvem *Slow Gardening* (s podtitulem: *A No-stress Philosophy for all Senses and Seasons*, tedy *Bez-stresová filozofie pro všechny smysly i roční období*) je uvedeno 5 základních hesel, jakýchsi pokynů pro začínající „pomalé zahrádkáře“. Zprvé je doporučeno brát celý proces pěstování s větším klidem a hlavně nepřenášet do zahrady každodenní životní tlaky a stresy. Zadruhé bychom měli pěstovat takové původní i vyšlechtěné plodiny, které jsou v souladu s místním klimatem. Dnešní častá zoufalá snaha některých pěstitelů donutit plodit v podmínkách mírného pásma banánovník zcela autentické banány (ač v podmínkách skleníku) tedy není z pohledu pomalého zahradničení tou správnou cestou. Zatřetí není třeba zahradničit ve velkém a namáhavě, protože i malá výsadba nám pomůže se soustředit na život v duchu filozofie „tady a teď“. Začtvrté je dobré se v rámci komunity zahrádkářů sdružovat, neboť jde o skupinu stejně smýšlejících lidí, kteří vám nebudou vnucovat svoje očekávání a máte přirozeně o čem hovořit. Poslední heslo upozorňuje, že být pomalý neznamena být líný a že pomalé zahradničení je dle nejmenovaného anglického spisovatele jakousi „poslední baštou trpělivosti“ v dnešním rychle se měnícím světě.⁸⁴

To byly všechno hodně obecné rady. Jak ale konkrétněji postupovat v rámci konceptu *Slow Gardening*? Tak například nevysazujte všechno najednou jako zemědělci, osazujte záhony po etapách dle vhodného počasí a ročního období. Vytvořte si zahradu pro všechny smysly (požitek z chutí, vůní a vzhledu zahrady může zvukem doladit třeba zvonkohra). Vybírejte rostliny odolné vůči škůdcům a dobře přizpůsobené místnímu klimatu a půdě. Vysazujte takové rostliny, které budou kvést postupně po celý rok. Množte tak, aby byl dostatek sadby pro vás i vaše sousedy. Sdílejte svou úrodu s ostatními (podělte se třeba o ovoce). Nechte některé živé ploty růst neorganizovaně, tedy bez úprav zastřiháváním. Vytvořte si venkovní posezení pro každé počasí. Vybudujte ohniště, vytvořte vodopád, prostě cokoli, co nahradí sledování televize. Pokud je to možné, používejte na zahradě tiché ruční nářadí místo hlučných elektrických zařízení. Sledujte samostatně počasí pomocí teploměru a srážkoměru. Celoročně podporujte volně žijící živočichy na vaší zahradě (například naplněným ptačím krmítkem). Nechte přírodu samu pracovat skrze kompostování. Nakupujte na sezónních farmářských trzích lokálně pěstované ovoce a zeleninu (zde se opět dostáváme k jádrovému konceptu *Slow Food*). Účastněte se zahrádkářských přednášek, seminářů a výstav. A bylo by možné jmenovat mnoho dalších tipů.⁸⁵

⁸⁴ Dle www.slowgardening.net.

⁸⁵ Dle tamtéž.

Co se týče ekologického hlediska, jsou myšlenky pomalého zahradničení pro přírodu velmi příznivé. Pomalé zahradničení totiž umocňuje všechny pozitivní aspekty, které přináší už staletí zahrádkaření samo o sobě. „Zahrádkaření snižuje ekologickou stopu tím, že zásobuje domácnost, širší rodinu, případně i sousedy ovocem a zeleninou. Nepodporuje dálkovou dopravu potravin a industrializované zelinářství a ovocnářství. Kdo se věnuje zahrádce, nemá dost smyslu a času prodlévat v nákupních centrech. Každodenním kontaktem se svými rostlinami prolamuje městsky nevědomý, přehlíživý postoj k zemědělské práci. Vztah citlivého a poučeného zahrádkáře k přírodě má i bezprostřední efekt. Jeho ekologicky příznivé chování pocítí nepochybně a hned malý či větší kus země, malý či větší ekosystém.“⁸⁶

Pomalé zahrádkaření je tedy vlastně dalším krokem člověka k přírodě, který logicky následuje po přechodu od průmyslové produkce zemědělských plodin k samozásobení se plodinami skrze vlastní zahradu. Slovy Steva Bendera, editora magazínu Southern Living: „Možná nelze zachránit celý svět, ale lehkou modifikací vlastního stylu zahradničení můžeme zachránit svou zahradu. A to je začátek.“⁸⁷

4.2.5 Koncept Slow Fashion, aneb recyklací oděvů k udržitelnější módě

Po roce 1989 se i nám, obyvatelům České republiky, po desetiletích všeobecné izolace, otevřely brány do mezinárodního světa módy. Spolu s prodejci luxusních značek oblečení a běžné módní konfekce začalo na našem území během 90. let působit také množství asijských prodejců levného textilu. Zvykli jsme si na to, že máme téměř nonstop k dispozici obchody s oblečením a textilem všech možných druhů, cen i kvality. V současnosti ale, jakkoli tomu mnozí odmítají uvěřit, se většina oblečení, které je u nás k dostání, včetně zboží tzv. „značkového“, vyrábí v rozvojových afrických a asijských zemích. Není přitom žádným tajemstvím, že v textilních továrnách zemí třetího světa panují nelidské pracovní podmínky, že tyto továrny značným způsobem znečišťují životní prostředí, a že je v nich zneužívána často i dětská pracovní síla. Pro ilustraci problematiky si uveďme příklad z Indie, kde děti pracují ve výrobě hedvábí: „V tomto odvětví jsou pro svoji zručnost většinou zaměstnávány dívky. Pracují zde děti již od 5 let a jsou zaměstnány až na 14 hodin, většinou od 7 hodin rána do 9 hodin večera. Dětských tkalců hedvábí je podle oficiálních údajů až 5 000, ve skutečnosti to však může být mnohem více.“⁸⁸

⁸⁶ H. Librová, Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu, s. 199.

⁸⁷ Steve Bender (via www.slowgardening.net).

⁸⁸ Marečková, Kateřina. Dětská práce ve světě. Brno, 2012. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně. Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, s. 37.

Shrnutí dnešní problematické situace v oděvním průmyslu podávají výstižně ve své eseji Dicksonová, Cataldiová a Gover: „Dnešní tradiční módní průmysl se spoléhá na globalizovanou masovou výrobu, ve které přeměna návrhu v reálný kus oděvu ležící v maloobchodě trvá jen několik málo týdnů. Díky maloobchodům prodávajícím nejnovější módní trendy za velmi nízké ceny si spotřebitelé zvykli kupovat více, než potřebují. Za tuto přehnanou spotřebu však platí skrytou daň životní prostředí a pracovníci v zemích výroby.“⁸⁹

Co proti tomu dělat? Přestat kupovat levné oblečení? Zřejmě ano. Dá se totiž předpokládat, že za leckdy velmi nízkými prodejními cenami nestojí ochota prodejců vzdát se zisku, nýbrž alarmující finanční podhodnocení pracovní síly v zemích, kde je zboží vyráběno. Bohužel nelze říci, že by drahé oblečení bylo tou správnou volbou, neboť nezáleží jen na tom, kolik prodej oblečení vydělá, ale taky, a to asi hlavně, na tom, do čí kapsy vydělané peníze putují. Jednoznačné řešení tohoto problému je zřejmě v nedohlednu, s koncem 20. století se však i v oblasti módy a oblékání začaly objevovat určité alternativy zajímavé hlavně pro ty, kteří chtějí alespoň trochu mírnit dopady oblékání na životní prostředí. Takovou alternativu nabízí i jedna z odnoží hnutí Slow Movement, a sice tzv. pomalá móda, neboli koncept Slow Fashion.

„Slow Fashion spojuje pojmy jako „eko“, „etický“ a „zelený“ do jednoho unifikovaného hnutí. To bylo založeno Kate Fletcherovou z Centra pro trvale udržitelnou módu, kde byla móda posuzována z hlediska filozofie vlastní organizaci Slow Food.“⁹⁰ Hnutí Slow Fashion je tedy realizací myšlenek organizace Slow Food, potažmo celého hnutí Slow Movement, v oblasti odívání. Do praxe jsou zmíněné myšlenky transformovány následovně: „Pomalá móda (Slow Fashion) nepodléhá sezónním trendům (potisky, nápisy, vzory), naopak je módou nadčasovou a variabilní. Nakupovat „slow“ má za cíl naučit lidi přemýšlet o tom, co doopravdy potřebují a co ne, přehodnotit, co je důležité a co nikoliv. Vyzývá k omezování počtu oblečení, recyklaci a nákupu věcí, které jsou vhodné pro opětovné nošení i několik sezón.“⁹¹

V souladu s konceptem trvale udržitelného rozvoje doporučili švédští výzkumníci držet se tzv. „Hodnot pomalé módy“ (Slow Fashion Values). Seznam těchto hodnot slouží jako jakýsi průvodce realizací idejí konceptu Slow Fashion, čili jako návod, jak pěstovat

⁸⁹ Dickson, Maureen, Cataldi, Carlotta a Grover, Crystal, 2016. The Slow Fashion Movement. In: Not just a label.com [online]. 24. 10. [cit. 05. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.notjustalabel.com/editorial/slow-fashion-movement>

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Dvořáková, Eva, 2016. Slow fashion aneb Pomalá móda nabádá k ekologickému a etickému nakupování. In: Novinky.cz [online]. 14. 4. [cit. 10. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/399234-slow-fashion-aneb-pomala-moda-nabada-k-ekologickemu-a-etickemu-nakupovani.html>

udržitelnou módu v každodenním životě. Nejde však o žádný přísný úzus. Tyto hodnoty mají pouze inspirovat a podněcovat diskuzi mezi výrobci oblečení, obchodníky a všemi dalšími, kteří se přiklání ke zpomalení v oděvním průmyslu. Mezi Hodnoty pomalé módy patří následující:⁹²

- Vidění širších souvislostí (i rozhodování v oblasti odívání může mít širší dopady v sociální a environmentální oblasti).
- Zpomalení spotřeby (zpomalení produkce a snížení spotřeby materiálu povede k vyšší regeneraci přírodních zdrojů).
- Rozmanitost (různorodost druhů surovin na textil, způsobů výroby oděvů i designů samotného oblečení).
- Respekt k člověku (zajištění spravedlivého zacházení s pracovníky v textilním a oděvním průmyslu)
- Uznání lidských potřeb (oblečení má odrážet lidské potřeby a umět nést určitý příběh spojený s emocemi).
- Budování vztahů (spolupráce a vzájemná důvěra mezi producenty a koproducenty textilu a oděvů).
- Vynalézavost (snaha o využití místních materiálů a zdrojů, a podpora lokálního podnikání a dovedností).
- Zachování krásy a kvality (kombinace klasických designů s trendy pomůže zajistit nadčasovost a dlouhodobou využitelnost oděvů).
- Ziskovost (vyšší cena produktů umožňující zachovat udržitelnost zdrojů a spravedlivé mzdy).
- Trénink vlastního rozhodování (přizpůsobit osobní vášně z hlediska výběru oděvů širšímu zájmu společnosti a životnímu prostředí).

I v České republice dnes leccos napovídá tomu, že zde idea pomalé módy zapustila své kořeny. V posledních letech se u nás těší velké oblibě hned několik více či méně nových forem recyklace oblečení. V první řadě jsou aktuálně na mnoha místech, především ve městech, volně přístupné bílé kontejnery určené k odkládání ještě funkčního, avšak už nechtěného oblečení. Toto oblečení pak putuje prostřednictvím charitativních organizací k potřebným, kteří nedisponují dostatečnými finančními prostředky k nákupu, často i zcela základního, oblečení. Oděv zdarma jim může ještě dobře a dlouho sloužit. Dalším trendem

⁹² Dle M. Dickson a kol., The Slow Fashion Movement.

v rámci recyklace oblečení jsou bezesporu second handy, čili obchody s oblečením tzv. „z druhé ruky“. Sortiment dnešních „sekáčů“ je tvořen často velmi zachovalými, někdy i zcela nenošenými kousky oblečení za příznivou cenu, jejichž nakupování si oblíbili lidé napříč společenskými vrstvami. Velmi oblíbené jsou dnes také velké veřejné burzy s obnošenými oděvy po dospělých i dětech, kde jsou prodejci zároveň nakupujícími, a kde je možné si obměnit šatník za vyloženě symbolické ceny.

Obr. č. 5: Burza s použitým oblečením konající se pravidelně v Jistebnici na Táborsku

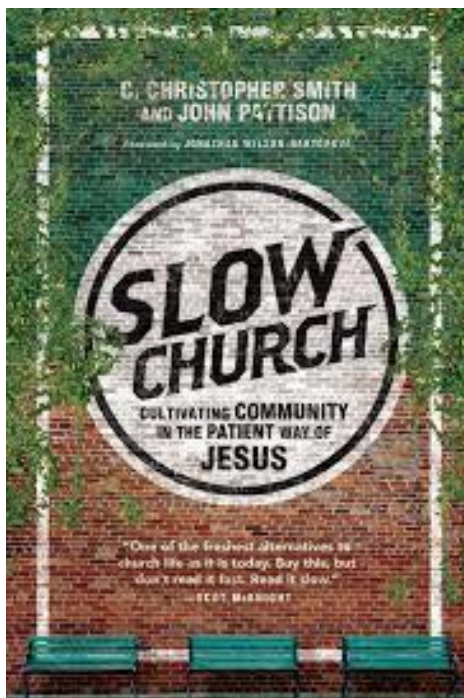
Převzato od: fotografie Kamily Kosové, 01. 04. 2017 (použito se svolením autorky snímku).

4.2.6 Idea Slow Church, aneb zvolnění v oblasti víry

Jedno irské přísloví praví: „Když Bůh dělal čas, udělal ho dost.“⁹³ A právě času určitě potřebujeme dostatek, pokud se chceme starat o duchovní stránku své osobnosti, ať už prostřednictvím praktikování některého z náboženství, anebo třeba dnes tak široce oblíbenou cestou ke zklidnění, jakou je meditace.

⁹³Citát z internetových stránek Pastorage.cz (Podklady pro pastorační a duchovní život): dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Tematicke-texty/Ruzne-117.html> [15. 03. 2017].

**Obr. č. 6: Kniha Slow Church (Cultivating Community in the Patient way of Jesus)
autorů C. Christophera Smithe a Johna Pattisona**

Převzato z: internetové stránky InterVarsity Press, dostupné z: <https://www.ivpress.com/browse/church-leadership-resources> [15. 03. 2017].

Pojem Slow Church, tedy pomalá církev, se v prostředí internetu začal objevovat až v prvním desetiletí 21. století. Jasnější obrysy jako konkrétní koncept, myšlenka či rozsáhlejší hnutí vzešlé z křesťanského prostředí, získala pomalá církev až v roce 2014, kdy vyšla kniha autorů C. Christophera Smithe a Johna Pattisona s názvem „Slow Church“ a podtitulem „Cultivating Community in the Patient way of Jesus“ (Kultivování komunity trpělivou cestou Ježíšovou), která je autory prezentována jako studijní průvodce mající napomocť čtenářům aplikovat nosné myšlenky organizace Slow Food při praktikování víry. Autoři knihy však uvádí, že jejich cílem při tvorbě průvodce nebylo vybudovat nějaké hnutí, nýbrž rozpoutat debatu o tom, jak by křesťané mohli být věrněji spojeni s tempem a místem života své církve v prostředí svého bydliště. Ve středu jejich zájmu pak neleží oficiální církevní události, ale spíše neformálnější akce, při nichž se setkávají věřící. Propagátoři hnutí Slow Church chtějí svou ideu zpomalení rozšířit například i v knižních klubech, nedělních školách, ve skupinách sdružujících středoškolskou mládež a při dalších podobných příležitostech, kdy se setkávají podobně duchovně smýšlející lidé.⁹⁴

⁹⁴ Dle www.slowchurch.com a Smietana, Bob, 2014. Slow church movement fights the 'McDonaldization' of church. In: Religion News Service [online]. 27. 3. [cit. 12. 03. 2017]. Dostupné z: <http://religionnews.com/2014/03/27/slow-church-movement-fights-mcdonaldization-church/>.

Pro lepší představu toho, jak vlastně taková realizace zpomalení v prostředí praktikujících křesťanů vypadá, si nyní uvedme 6 součástí, které by mělo obsahovat setkání věřících, kteří mají zájem uvádět v praxi myšlenky konceptu Slow Church. Tyto součásti jsou uvedeny na oficiálních webových stránkách knihy Smithe a Pattisona, a jejich publikace je proto uvedena jako nedílná součást celého doporučeného procesu. Prvním krokem je příprava účastníků setkání. Ti si ještě před akcí nastudují předem vybranou kapitolu z knihy Slow Church. Druhým krokem je příprava zprostředkovatelů setkání. Tito si dopředu projdou zdroje informací, videa, zvukové nahrávky a články, které jsou v knize doporučeny. Samotné setkání pak začíná vzájemným přivítáním, během kterého se účastníci mají skrze písně a básně dostat do správného rozpoložení těla i ducha. Následuje takzvaná „Lectio Divina“, což je staletí stará křesťanská praxe čtení, modlení a reflexe Písma svatého, často v kontextu povahy a událostí v dané konkrétní komunitě. Posléze má být započata konverzace, k jejímuž navození slouží šest až osm otázek v každé kapitole studijního průvodce. Tyto otázky mají sloužit i jako pomůcka individuální sebereflexe. Posledním bodem setkání je přednes závěrečného citátu. Citát je cesta, jak ukončit společně strávený čas všech přítomných, a jeho slova se dle autorů mohou nést v myslích účastníků po celý následující týden.⁹⁵

Aplikace idejí pomalého hnutí v oblasti církve je tedy založena především na podpoře koheze komunity věřících. Skrze promyšlené úpravy obsahu méně oficiálních církevních setkání se autoři konceptu snaží vnést do dnešní náboženské praxe klidnější tempo a větší pocit sounáležitosti a propojení s ostatními věřícími. Tyto snahy pravděpodobně reflektují fakt, že se i křesťanská obec, v rámci které hnutí Slow Church vzniklo, potýká v posledních staletích s negativními projevy společenského zrychlení. Problém tzv. „time poverty“⁹⁶ (česky „časové chudoby“) tedy podle všeho nezasáhl pouze světské aspekty života, ale ovlivnil i jeho duchovní rozměr.

4.2.7 Koncept Slow Design, aneb účelně i šetrně zároveň

Další z odnoží pomalého hnutí je tzv. pomalý design, který zavádí ideje zpomalení do procesu výroby, zpracovávání a řešení finální podoby jednotlivých předmětů spotřebního zboží, které každý den v životě používáme. „Co mají lžice, kterou jste použili k snídani, budova, ve které žijete, ulice, kterými chodíte, a letecký provoz na nebi nad vámi, společného? Všechno to bylo někým navrženo. Všechno mimo přírodu, včetně zmíněných

⁹⁵ Dle www.slowchurch.com .

⁹⁶ Pojem „time poverty“ označuje fenomén v moderní a postmoderní společnosti, kde palčivý problém chudoby materiální (ekonomické) ve vyspělém světě vystřídal problém nedostatku času. (dle poznatků z knihy *In Praise of slowness*, Honoré)

objektů a procesů, bylo někým v určitém okamžiku navrženo. Ve skutečnosti každý z nás denně navrhuje věci. Protože kdo vybral oblečení, které máte na sobě? Kdo vybral jídlo, které si dáte k večeři? Kdo vybral vaši cestu do práce? Neustále jsme designem obklopeni a podílíme se na něm.⁹⁷ Design nás tedy obklopuje na každém kroku a sami jsme jeho tvůrci. Podstatné není jenom to, jak věci vypadají (ve spojení se vzhledem předmětů vnímáme design často v souvislosti s tím, co je takzvaně „v módě“), ale i například to, z jakého materiálu jsou předměty okolo nás vyrobeny, anebo jaké má jejich provoz environmentální i společenské dopady.

Pomalý design se konkrétně soustřeďuje hlavně na vliv tvorby a výroby produktů na kvalitu lidského života, přičemž se snaží eliminovat to negativní, co může produkce člověku i přírodě přinášet. Za tímto účelem jsou v rámci konceptu primárně odhalovány vztahy mezi výrobou, člověkem a životním prostředím. Zastánci pomalého designu se snaží pracovat v rámci sítě lokálních vztahů a využívat dostupné možnosti místního průmyslu i lokální výrobní tradice. Podstatný je pro ně především respekt ke kulturní rozmanitosti celého regionu. I pomalý design jde ovšem s dobou, a tak je nedílnou součástí jeho realizace i přijímání nových výzev v daných výrobních odvětvích a pružná reakce na aktuální potřeby spotřebitele, které jsou pro výrobu stále určujícím faktorem.⁹⁸

„Další důležitou složkou tohoto pohledu na design je to, že je ve svém přístupu komplexní. To znamená, že bere v úvahu tolik oblastí dopadu konkrétního designu, kolik je jen možné. To zahrnuje přímé a nepřímé dopady. Například někteří lidé zahrnují do svých stravovacích návyků (a potažmo i do stravovacích návyků své rodiny) ze zdravotních důvodů biopotraviny. Slow Design se pak nezaměřuje jen na výhody pro tyto lidi, kteří potraviny konzumují, ale sleduje i dopady jejich volby na ty, již tyto potraviny pěstují, na prostředí, kde jsou pěstovány, a sleduje i dlouhodobé působení člověka na přírodu. Účelem je odstranit nezamýšlené škodlivé důsledky a hledat tzv. „win-win-win“ řešení, tedy řešení, které dobře funguje pro všechny zúčastněné.“⁹⁹

Jako pěkný příklad pomalého designu může posloužit práce módního návrháře Roberta di Filitta a jeho spolupracovnice Nathalie Schneider. Tito dva umělci nejprve společně pracovali v grafické a designérské společnosti sídlící v italském regionu Toskánsko. Následně začali spolupracovat s místními řemeslníky a navrhovat nové objekty s využitím klasických technik a tradičních dovedností. Dnes tvoří například zápisníky parfemované

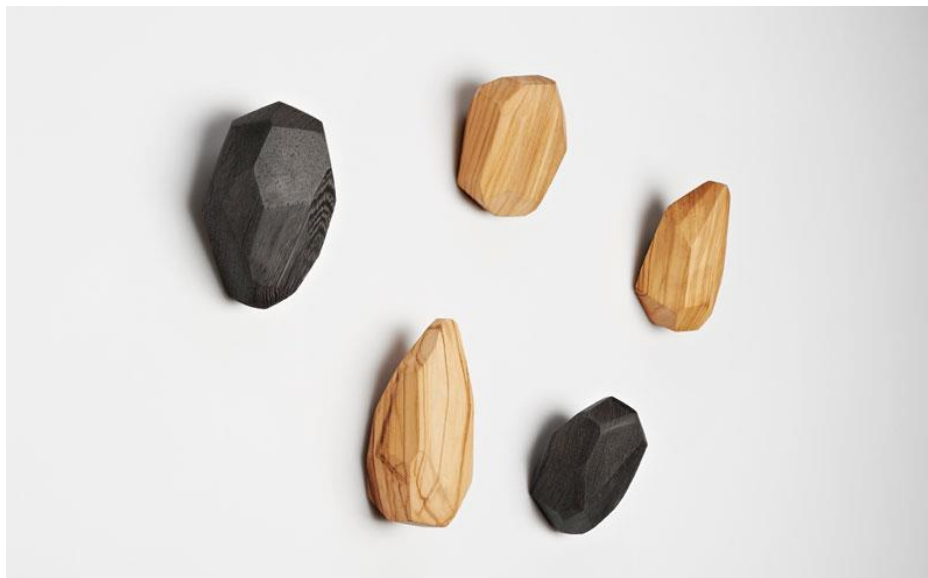
⁹⁷ Dle Anonymous, 2017: Slow Design. In: Create the Good Life- advising to clarify, empower and inspire [online]. [cit. 12. 03. 2017]. Dostupné z: http://www.create-the-good-life.com/slow_design.html .

⁹⁸ Dle www.slowlab.net .

⁹⁹ Dle Anonymous, 2017: Slow Design. In: Create the Good Life- advising to clarify, empower and inspire.

přírodními vůněmi, s využitím oxidace dekorují zrcadla anebo vyřezávají pozoruhodné dekorační dřevěné kameny. To všechno je pomalý design. Umělci při své práci používají přírodní materiály a barviva, a předem počítají také s tím, že opotřebením získají jejich výrobky určitou patinu, a tedy i jakousi další hodnotu či kvalitu.¹⁰⁰

Obr. č. 7: Dřevěné kameny z dílny Roberta di Filitta a Nathalie Schneider

Převzato z: internetové stránky italské značky pomalého designu SLOW, dostupné z: http://www.slow-design.it/home/portfolio_page/stone-wood/ [15. 03. 2017].

4.2.8 Koncept Slow Parenting, aneb být „líným rodičem“ je v módě

Pomalé rodičovství, tak zní v češtině název dalšího směru praktikujícího principy pomalého hnutí, tentokrát v rodinném prostředí, konkrétně v přístupu k výchově potomků. Zdá se totiž, že celospolečenské zrychlování výrazně ovlivňuje i dnešní rodinu. Děti jsou v současnosti od narození často až freneticky úzkostně sledovány v každém jediném vývojovém stádiu, kterým prochází. Jsou srovnávány s tabulkami, normami i s vrstevníky. Jakákoli odchylka je pak často, byť je třeba zcela neškodná a akceptovatelná, úzkostlivými rodiči považována za malé osobní selhání. Když dítě povyroste, moderní rodiče ho často zapíší na množství zájmových kroužků všeho druhu. Dítě tak sice chodí každý týden třeba na hodiny tance, hry na kytaru, karate i malování, ve výsledku mu ale nemusí zbývat čas na tak základní a potřebné aktivity, kterými je pro ně si samostatně pohrát u sebe v pokoji, proběhnout se po zahradě se psem, anebo se pomazlit a popovídat si s rodiči. A i proto přichází koncept pomalého rodičovství, který se snaží nedostatky moderní výchovy určitým

¹⁰⁰ Dle <http://www.slow-design.it> .

způsobem napravit, a pozměnit pohled a přístup dnešních rodičů k procesu vedení jejich dítěte životem v prostředí 21. století.

„Pomalé rodičovství je způsob, jak vychovávat dítě s cílem umožnit mu, aby bylo šťastné a spokojené se svými vlastními výkony. Tato filozofie pracuje i s dětmi, které nejsou nejúspěšnější mezi vrstevníky. Koncept Slow Parenthood obhajuje rodiče mnoha typů, a pomáhá i těm z nich, kteří často nejsou schopni vyrovnat se s nepředvídatelností materiálního světa. Dnes je téměř vše ukvapené a ve spěchu. Pomalé rodičovství ale neznamená dělat vše hlemýždím tempem, spíše se soustřeďuje na to, dělat věci tou správnou rychlostí. Klade důraz na přítomný okamžik, spíše než na budoucnost. Ideou je neprojektovat své vnitřní obavy na dítě. Pomalé rodičovstvím je o tom mít čas pochopit své dítě, a objevovat díky tomu, jak pozoruhodné vlastně je.“¹⁰¹

V praxi se pomalé rodičovství zaměřuje hlavně na posilování komunikace v rámci rodiny a na vztahy a vazby mezi rodiči a dětmi. Cílem je dát dětem větší prostor na to dělat, co se jim líbí a jak se jim to líbí. To ve výsledku vede přirozeně k tomu, že se dětem celkově více daří ve všech směrech. Přístup se také snaží omezit spěch v životě dítěte. To má pak dostatek času zjistit kým je, a čeho může dosáhnout. Větší prostor je dán také odpočinku a rozvoji kreativity. Pomalé rodičovství se dále snaží vést děti k nezávislosti a schopnosti poučit se samostatně ze svých chyb.¹⁰²

Existuje několik praktických principů, které jsou pro úspěšné vedení dítěte v duchu pomalého rodičovství doporučovány. Zaprvé je třeba dítěti pomalu a pozorně naslouchat. Díky tomu si uvědomíme, jak samo vnímá svět a můžeme tak snáze spolu s ním prožívat momenty, které jsou v jeho životě opravdu zásadní. Další doporučení se týká kontaktu s dítětem. Čas s dítětem má být naplněn smíchem, objetími a držením se za ruce. Vše nenásilně a přirozeně. Důležité je také pomalé ranní vstávání. Dítě by se mělo probouzet pomalu, tak aby se vyladilo jeho tělo ve spojení s myslí a duchem. To, jakým způsobem proběhne ráno, totiž může podpořit, nebo naopak potlačit přirozené nadšení dítěte pro každý nový den. Dítě má mít také možnost pomalu prozkoumávat svět. Rodičům je zase doporučováno si občas udělat čas pouze pro sebe, aby si vyčistili hlavu od všech obav spojených s rodičovstvím.¹⁰³

¹⁰¹ Morjaria, Payal, 2016. What Is Slow Parenting & What Are Its Benefits? In: Mom Junction [online]. 14. 05. [cit. 19. 03. 2017].

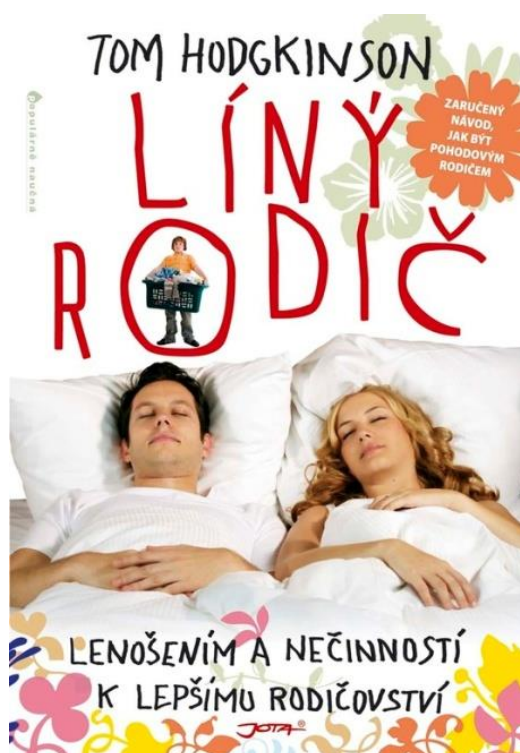
Dostupné z: http://www.momjunction.com/articles/slow-parenting-its-benefits_00375356/#gref .

¹⁰² Dle tamtéž.

¹⁰³ Dle tamtéž.

Pomalé rodičovství je filozofií, kterou propaguje i kniha Toma Hodgkinsona z roku 2009, která se stala mezi rodiči vychovávajícími potomky na začátku 21. století hitem. Její motto zní prostě: „Nechte je být.“ Autor v ní prezentuje své přesvědčení, že: „Problém není v tom, že do rodičovství vkládáme příliš málo práce, nýbrž to, že jí do něj vkládáme příliš mnoho. Tím, jak přehnaně zasahujeme do života svých dětí, jim bráníme, aby vyrostly a postaraly se samy o sebe. Stáhněte se. Nechte je žít. Jde o zaručený úspěch pro obě strany. Vy budete mít méně práce a dítě tím jen získá, vy i vaše děti se naučíte užívat života a také samostatnosti a nezávislosti.“¹⁰⁴

Obr. č. 8: Kniha Líný rodič (Lenošním a nečinností k lepšímu rodičovství)

Převzato z: internetové stránky nakladatelství JOTA, obr. k anotaci knihy Líný rodič, dostupné z: <https://www.jota.cz/liny-rodic> [15. 03. 2017].

Myšlenkový koncept Slow Parenting si tedy klade za cíl pomoci moderním rodičům v dnešní hektické době vychovávat děti s větším klidem, a tedy s menším množstvím strachu a úzkosti. Chce jim pomoci soustředit se na přítomný okamžik, užívat si rodičovství a zůstat více ve spojení se světem svého dítěte. Jak velmi výstižně uvádějí Dorner a Plogová ve své publikaci Bláznit je lidské: „Když se dnes často říká, že naše společnost je k dětem nepřátelská, znamená to hlavně neschopnost zpomalit, cítit a mít fantazii.“¹⁰⁵ Být pomalým

¹⁰⁴ Anotace knihy Líný rodič autora Toma Hodgkinsona, internetové stránky nakladatelství JOTA, dostupné z: <https://www.jota.cz/liny-rodic> [15. 03. 2017].

¹⁰⁵ Dorner, Klaus a Ursula Plog. Bláznit je lidské: učebnice psychiatrie a psychoterapie. Praha: Grada, 1999.

rodičem tedy není, zdá se, nic tak těžkého. Není potřeba se učit žádné nové dovednosti. Jde naopak o to být víc sám sebou, naslouchat i svým vlastním potřebám, nebát se být svému dítěti nejenom vychovatelem, ale i partnerem a kamarádem. Dát průchod svým emocím a nenechat se tolik omezovat obavami všeho druhu. Tím vším pracuje myšlenka Slow Parenting i pro dítě samotné. Snaží se zmírňovat nároky, které na něj rodiče a společnost dnes kladou. Je zde výrazná snaha dítěti umožnit prožívat šťastnější dětství prosté srovnávání s vrstevníky či nějakou obecnou normou. Pomalé rodičovství se snaží, aby byli rodiče více sami sebou a dovolili to samé ve větší míře i svým dětem. Spokojenost by pak měla být na obou stranách.

4.2.9 Další odnože hnutí Slow Movement¹⁰⁶

V současné době už existuje myšlenkových směrů, které vychází v zásadě všechny z jedné společné jádrové ideje zdůrazňující nutnost v životě zpomalit, více jak jedna desítka. Ačkoli všechny odnože hnutí Slow Movement propagují zpomalení postmoderního života, každá se zaměřuje na odlišnou oblast, ve které aplikaci decelerace propaguje. V předchozích subkapitolách předložené práce jsem představila jednak ty nejrozsáhlejší a nejvýznamnější odnože pomalého hnutí (organizaci Slow Food a hnutí Cittaslow), jednak několik odnoží, které mě osobně něčím více oslovily (například koncepci Slow Parenting anebo Slow Design). Vzhledem k rozsahu práce však nemohou být představeny úplně všechny koncepty vycházející z hnutí Slow Movement. Některé zatím nezmíněné odnože si proto následně ještě představíme, avšak už jen zkráceně.

Jedním z dalších deceleračních konceptů je rozsáhlý proud s názvem Slow Living. Do češtiny lze přeložit dvěma způsoby a dvěma způsoby je tento směr také prezentován i v odborné literatuře a v prostředí internetu. Nejčastěji je Slow Living vnímáno komplexně jako pomalé žití, což by široce pojaté zpomalení z hlediska celého způsobu života dnešního člověka. Je to snaha o určitou reorganizaci životních rytmů a návyků celkově, ne pouze třeba z hlediska stravování nebo praktikování víry. Druhé pojetí Slow Living, zmiňované spíše zřídka, pak odpovídá českému překladu „pomalé bydlení“ a jde o myšlenku zpomalit ve zcela konkrétní oblasti kultury lidského bydlení.

Zpomalení v oblasti financí a investic propaguje hnutí Slow Money Movement založené v roce 1992 ve Spojených státech. Hnutí se snaží vytvořit nový typ na lokalitu zaměřené ekonomiky a to tím, že hledá způsoby jak propojit konkrétní místo a trh. Cílem je

¹⁰⁶ Dle V. Tomková, Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech, a <http://www.slowmovement.com/>.

dospět k sociálně i environmentálně přínosnému řešení při distribuci produktů a služeb konečnému spotřebiteli a zároveň k etickým možnostem investování financí. Hnutí podporuje zachování úrodné půdy v oblastech produkce, zachování rozmanitosti lokálních odrůd i tradičně vyráběných potravin a tak dále.

Požadavky konceptu Slow Production se značně prolínají s požadavky organizace Slow Food. Konecept se snaží zavést do oblasti produkce potravin tři hlavní kritéria, a sice Dobrost (Good), Čistotu (Clean) a Uvědomění (Awareness). Výsledkem pomalé produkce mají být potraviny, které jsou nejenom organického původu, ale také lokální výroby, při níž má být respektována biodiverzita a kultura dané oblasti, podporována zaměstnanost místních lidí a trvalá udržitelnost hospodaření v krajině. Pomalá produkce má tedy sloužit nejen lidem, ale celému lokálnímu ekosystému.

Pomalý turismus (Slow Tourism) je zase odnoží reagující na fakt, že turistický průmysl v mnoha ohledech překračuje limity prostředí, v němž je uskutečňován. Zastánci pomalé turistiky proto požadují změnu myšlení cestovatelů, a sice skrze přiklonění se k tzv. měkkému (jinak také udržitelnému nebo šetrnému) způsobu cestování. Ten klade důraz na ochranu lokálních zdrojů, zlepšení životních podmínek místních obyvatel a respektování kultury dané země. Slow Tourism preferuje pomalé přesuny mezi jednotlivými destinacemi, během kterých má cestovatel hlouběji poznávat také lokality ležící na trase (v souladu s přesvědčením, že i cesta je cíl). Jsou upřednostňovány spíše klidnější destinace, například zemědělské usedlosti (potažmo agroturismus). I doba pobytu má být spíše delší, nejméně jeden týden.

Idea zpomalení dále pronikla i do oblasti školství, kde je aplikována v rámci pomalých škol a pomalého vzdělávání. Samotný koncept pomalých škol vznikl původně v rámci organizace Slow Food. Oblasti stravování se proto týkala i první doporučení, jak zavést deceleraci do škol. Mezi ta patřilo například budovat tzv. jedlé školní zahrady a zapojovat žáky a studenty do péče o ně, tedy do pěstování a sklizně rostlin, keřů a stromů na školních pozemcích. Za důležité je v tomto ohledu považováno především sdílení zážitků ze získávání společného jídla mezi dětmi a také samotná praktická zkušenost spojená s prací na školní zahradě. Později se začaly pomalé školy vymezovat proti trendu standardizace výuky, centralizace rozhodování o obsahu vzdělávání do míst vzdálených reálnému životu škol a například i proti klasické klasifikaci ve školách. V rámci pomalého vzdělávání je naopak kladen důraz na operativní rozhodování o obsahu osnov a na individualitu, hodnoty a postoje studenta, které jsou tvořeny v procesu vyučování. Samotný proces vzdělávání totiž myšlenková koncepce Slow School staví významem nad jeho finální výsledky.

Zajímavý je také koncept s názvem Slow Professor, který nastolily dvě kanadské profesorky v roce 2016, když otevřely debatu o aplikaci idejí pomalého hnutí v akademickém prostředí. Tento koncept „kritizuje rostoucí důraz na kvantifikovatelný výkon, kdy jsou vyučující hodnoceni na základě bodování odevzdaných publikací. Pomalí profesori volají po tom, aby tempo akademické práce zvolnilo a aby se na univerzity vrátil prostor pro kvalitní intelektuální život.“¹⁰⁷

Mezi dalšími odnožemi pomalého hnutí jmenujme už velmi stručně například koncept Slow Books (pomalé knihy), který se snaží obecně popularizovat čtení knih za účelem toho, aby jím byla nahrazena alespoň část času, která je dnes věnovaná často raději sledování televize nebo používání internetu. Zpomalit v těch nejintimnějších chvílích lidského života zase doporučuje myšlenka pomalého sexu (koncept Slow Sex). Tradiční postupy při chovu ryb za použití přírodních organických krmiv namísto krmiv umělých a ukončení dopování ryb farmaky zase propaguje myšlenka Slow Fish (pomalé ryby).

Mohli bychom jistě jmenovat ještě další oblasti života, kde pomalost získává na popularitě. Nicméně se zdá, že jde vždycky znovu a pouze o aplikaci deceleračních principů v konkrétním odvětví lidské činnosti. Navíc je zřejmé, že je pomalost aktuálně skutečně v kurzu a je tedy dost možné, že i ve chvíli, kdy čtenář studuje tuto práci, někde na světě vzniká další zcela nový koncept snažící se aplikovat principy zpomalení.

¹⁰⁷ Šamánek, Jan, 2017. Publikuj, nebo zemři! „Anebo to zklidni,“ říká hnutí pomalých profesorů. In: Radio Wave [online]. 17. 03. [cit. 19. 03. 2017]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/publikuj-nebo-zemri-anebo-to-zklidni-rika-hnuti-pomalych-profesoru--1709105 .

Závěr

Závěrem se pokusím zrekapitulovat výsledná zjištění předložené bakalářské práce v návaznosti na plánované cíle a otázky položené v její úvodní části. Zároveň během zpracovávání této studie vyvstalo několik nových zajímavých otázek, které bych ráda doporučila jako námět k zodpovězení v budoucích pracích zabývajících se stejnou nebo příbuznou tematikou. Úplně nakonec si pak dovolím krátké zamyšlení na téma budoucích perspektiv pomalého hnutí.

Jak vyplývá z kapitoly věnující se historii zrychlování naší společnosti, akcelerace přicházela v čase velmi postupně, oscilovala spolu s rozvojem lidského vědění a dovedností, a gradovala během několika zásadních událostí lidských dějin. Postupné změny v chápání času člověkem probíhaly již od dob vzestupu křesťanství, které zavedlo například sedmidenní týden a učinilo významnými mezníky zemědělského roku církevní události. S rozvojem měst a řemesel ve středověku se pak hodnota času pro člověka začala zvyšovat v souvislosti se členěním dne na hodiny, vstáváním organizovaným zvonem a později také se zásadním vynálezem mechanických hodin. Díky měření času začaly být zřetelnější především rozdíly v efektivitě práce jednotlivých řemeslníků. S příchodem novověku, koncem velkých epidemií nemocí a rozvojem dálkového obchodu započal neustále se zrychlující nárůst počtu obyvatel Země. Prvním velkým mezníkem v historii zrychlování byla průmyslová revoluce, která se rozšířila ze západní Evropy v 19. století spolu s rozvojem železniční dopravy, která byla třikrát rychlejší, než doprava pomocí koňské síly, a tedy podstatně efektivnější. Změny v dopravě vedly až k fenoménu časoprostorového smršťování, kdy se čas potřebný k překonávání vzdáleností podstatně zmenšil a místa stále stejně vzdálená si tak začala být relativně blíže. Tempo života se dále zrychlovalo především díky velkým vynálezům v 19. století. Byl vynalezen například telefon, dynamo nebo telegraf. Zrychlila se tak hlavně komunikace, doprava a průmyslová výroba. V téže době došlo také k rozvoji kapitalismu, za jehož vznikem stála dle Weberovy teorie protestantská etika postavená na usilovné práci, asketickém způsobu života a šetření. Fordismus a Taylorismus, dva důmyslné způsoby zefektivnění průmyslové výroby z počátku 20. století, napomohly zrychlení v oblasti ekonomiky. Šlo v nich o to, jak vyrobit co nejvíce za co nejméně času a s co nejefektivnějším využitím lidské pracovní síly. Světové války pak přinesly, z hlediska vývoje společenského zrychlování, především nové rychlejší a účinnější zbraně. V 1. světové válce byl novinkou tank a plamenomet. Druhá světová válka byla postavena na využití letadel a novinkou byl také raketový pohon. Druhá polovina 20. století přinesla další zrychlování především díky

sovětsko-americkým vesmírným závodům, masovému rozvoji osobní letecké dopravy, rozvoji jaderné energetiky a v neposlední řadě díky elektronické revoluci, vynálezu počítače a počátku fungování internetu. Do povědomí lidí se tak na přelomu 20. a 21. století dostaly pojmy jako třeba globalizace, digitalizace či internacionalizace. V návaznosti na to se pak začalo v odborných kruzích hovořit o fenoménech, jakým je třeba Mcdonaldizace anebo časová chudoba.

Preference rychlosti spojená s pokrokem lidstva měla a dodnes má, kromě řady pozitivních aspektů, jako je například rychlá doprava a vyspělé ekonomiky některých států, také mnoho negativních dopadů na jednotlivce i společnost jako celek. Každý pozitivní důsledek společenského pokroku byl, zdá se, vyvážen a často i převážen množstvím negativ s ním spojených. V oblasti ekonomické je rychlost zcela klíčová. Za ekonomickou prosperitu spojenou s mezinárodním obchodem, elektronickým propojením světových finančních center a flexibilitou pracovní síly, však platíme nejistotou v oblasti zaměstnání a nutností akceptovat riziko, že jakýkoli větší výkyv na světové burze způsobí další globální ekonomickou krizi. V sociální oblasti jsou důsledky zrychlování obzvláště zajímavé. Rychlost změnila náš slovník, způsob navazování přátelských a partnerských vztahů i vnímání kulturní příslušnosti. Vše se až příliš rychle mění. Dnešní možnosti dopravy také přispívají k proudění množství lidí jak v rámci států, tak mezistátně i mezikontinentálně. Díky internetu jsme si všichni blíží, zároveň jsou však naše vztahy povrchnější a často doprovázené i virtuální anonymitou. Fenomén tzv. instantního času poukazuje na určitou ztrátu jistot a vidiny dlouhodobé životní perspektivy. V návaznosti na to roste počet lidí stížených psychosomatickými a civilizačními chorobami. Žijeme totiž často v permanentní úzkosti a trápí nás chronický stres. Nejvíce diskutovanou oblastí postiženou lidským pokrokem je pravděpodobně oblast environmentální. Životní prostředí na trend společenské akcelerace doplatilo, zdá se, ze všeho nejvíce. Deformujeme životní cykly hospodářských zvířat a rostlin v rámci snahy urychlit proces získávání potravin. Geneticky modifikujeme plodiny a přešlechtíme zvířata. Největším problémem ale podle všeho není pokrok samotný, nýbrž jeho slepé prosazování bez ohledu na následky. Poselstvím kapitoly o dopadech zrychlování na přírodu i společnost by tedy mohlo být to, že je v pořádku jít kupředu, ale je naprosto nutné u toho myslet v souvislostech, postupovat citlivě a neprosazovat progres za každou cenu.

Kapitola věnovaná problematice vnímání času si nekladla za cíl nalézt odpovědi na konkrétní otázky, ale byla spíše volným zamyšlením nad tím, jak chápeme čas a jak se toto chápání v minulosti měnilo. Jako bod zlomu, od kdy se naše vnímání času začalo výrazně proměňovat, se jeví období přechodu společnosti k modernitě v rámci průmyslové revoluce

v 19. století. Kolébkou těchto změn byla západní evropská kultura. Pro dobu moderní byla typická institucionalizace společnosti, kdy rytmus lidského života začalo silně určovat společenské zřízení a jeho rutinní návyky a pravidla. Doba postmoderní pak režim dne určovaný institucemi opět zliberalizovala, ale dala tak lidem s flexibilnějším časovým rozvrhem také značnou dávku nejistoty. Nastala zároveň nová paradoxní situace, kdy ačkoli nové technické vymoženosti ušetřily lidem v mnoha ohledech čas, lidé sami ho měli kvůli rostoucím nárokům zrychlující společnosti stále méně a začali se cítit pod jeho tlakem.

V současnosti se tempo života liší nejen mezikulturně, ale i stát od státu. Z Levinova výzkumu vyplývá, že rychlejší tempo života je typické spíše pro vyspělejší státy, státy řadící se k západnímu světu a taky ty, jež leží na severní polokouli. Pomalé životní tempo naopak vykazují spíše státy rozvojové, státy ležící blízko rovníku a státy jižní polokoule. Toto vyhodnocení je však vzhledem k povaze Levinova šetření jen orientační a značně generalizované, protože autor studie vycházel při výzkumu jen ze tří ukazatelů tempa života. Jako určitý kontextuální úvod pro kapitolu o samotném hnutí Slow Movement pak měla posloužit kapitola věnující se společenské situaci západního světa ve 2. polovině 20. století. Popsali jsme si, jak ke vzniku pomalého hnutí přispěl fenomén Mcdonaldizace společnosti, a jak vzniku požadavku decelerace napomohla globalizovaná, dopravními i informačními sítěmi prorostlá společnost 80. let 20. století.

Nejdelší část předložené práce je věnována globálnímu hnutí Slow Movement a jeho tematickým odnožím. Při zpracovávání informací o počátcích pomalého hnutí vyšlo najevo, že tendence zpomalovat společnost a konzervovat hodnoty se místy objevovaly už od 19. století. Zdá se tedy, že potřeba brzdit rychlost, kterou se lidstvo ženě kupředu, se zrodila v návaznosti na období industrializace, které ve velkém odstartovalo právě samotné procesy zrychlování. Výraznější decelerační tendence však vyvstaly až v poslední třetině minulého století. Pět forem zpomalování v současné zrychlené společnosti pak definovali například, ve čtvrté kapitole citovaní, Rosa a Scheuerman.

K pomyslnému zhmotnění všech tendencí zpomalit však došlo až na konci 80. let 20. století. Jako určitý protest proti globalizaci reprezentované novou pobočkou řetězce rychlého občerstvení McDonald's v Římě se tak v roce 1986 v Itálii zformovala organizace s názvem Slow Food. Ta se stala základem i jádrem všech dalších uskupení propagujících deceleraci, pro které se na sklonku 20. století vžilo často používané souhrnné označení hnutí Slow Movement (jinak také pomalí anebo pomalé hnutí). Hlavní požadavky hnutí se pak v průběhu času víceméně nezměnily. Pomalí stále usilují především o předcházení a potírání

negativních důsledků globalizace, o ochranu lokálních ekonomik vůči rozmáhajícím se nadnárodním korporacím a o zachování místních tradic a lokálních specifik.

Jádrová organizace pomalých Slow Food se primárně zaměřuje na zpomalení v oblasti stravování. Je založena na preferenci čerstvých, místních, sezónních potravin před těmi dováženými přes půlku světa. Podporuje tedy lokální producenty, udržitelné hospodaření s půdou, zachování tradičních receptů a řemesel, a obecně větší klid a přirozenost ve stolování. Organizace pomalých měst Cittaslow se soustřeďuje na deceleraci urbánních struktur, tedy na zpomalení v prostředí města, které je obecně vždycky zrychlenější, nežli venkov. Prosazuje především méně hluku a dopravy ve městech, více zeleně a pěších zón, technologie šetrné k životnímu prostředí, ochranu estetické a kulturní tradice a pohostinnost a dobré sousedské vztahy ve městech. Koncept Slow Gardening naproti tomu cílí na zahrádkáře, které se snaží navést zpět k přirozenosti v pěstění květin i plodin. Cílem je pěstování rostlin v jejich přirozeném klimatu v souladu s ročními obdobími. Kvitována jsou tichá zahradnická zařízení, tedy čím méně elektrizované nebo motorové techniky v zahradách, tím lépe. V rámci sblížování zahrádkářské komunity pak navrhuje pomalé zahradničení sdílet sazenice i výslednou úrodu mezi sousedy. Na konci úspěšné aplikace těchto idejí má stát zahradník, který je schopen sebe i svou rodinu ve značné míře samozásobit a má zároveň vypěstovaný vztah k půdě i přírodě celkově. V podkapitole o pomalé módě jsme si vysvětlili pojem „upcyclace“ a demonstrovali různé formy recyklování textilu a oděvů. To vše je užitečné jednak proto, že masová produkce konfekce v asijských a afrických zemích drasticky poškozuje životní prostředí, jednak proto, že tato produkce stojí na podhodnocené pracovní síle žijící v nepěkných podmínkách a často i na dětské práci. Pomalá móda je jiná, je revoluční, nadčasová, variabilní, rozmanitá, šetrná a ne masová. A velmi pomalu, ale znatelně, si razí cestu mezi velkými oděvními řetězci. Pokud je čtenář předložené práce věřící, neměl by přehlédnout podkapitolu věnující se konceptu Slow Church. Cílem pomalého náboženství je posílit spojení věřících s tempem a místem fungování jejich církve. Skrze doporučenou strukturaci náboženských setkání se mají věřící navzájem sblížit, více komunikovat a sladit svůj život s tempem místní náboženské komunity. Dopady kompletního procesu výroby užitého i estetického zboží na životní prostředí i společnost zase sledují zastánci koncepce pomalého designu. Snaží se, aby výroba respektovala lokální průmyslové vztahy, řemeslnou tradici i místní specifika. Poslední obsírněji popsaná odnož pomalého hnutí, koncepce Slow Parenting, neboli pomalé rodičovství, je v současnosti velmi módní především díky knize Líný rodič od Toma Hodgkinsona. Nabádá rodiče ke zvolnění ve

výchově a k poskytnutí většího prostoru dítěti i sobě samým. Zamýšleným výsledkem je pak nezávislejší spokojené dítě na jedné straně a uvolněný, méně úzkostný rodič na straně druhé.

Během zpracovávání výše popsaných témat si nebylo možné nevšimnout, že se rozmach trendu decelerace společnosti týká především evropského a severoamerického kulturního prostředí. To je určitý námět pro budoucí studie podobného typu, které by se mohly hlouběji zabývat aktuálními rozdíly v zrychlenosti jednotlivých společností světa a jejich přístupem ke konceptu zpomalování. Zároveň by se bylo do budoucna zajímavé dotknout témat, jako jsou například rozdíly v tempu života v rámci jednotlivých sociálních skupin nebo temporalizace života člověka žijícího na začátku 21. století. V rámci případného kvantitativního výzkumu by pak mohl být zjišťován přístup české populace k idejím jednotlivých konceptů zpomalování i celková úroveň podvědomí českého obyvatelstva o hnutí pomalých.

Hnutí Slow Movement v současnosti skutečně zasahuje do velkého množství oblastí lidského života a aktivit. Spojuje zastánce zpomalení z celého světa, a proto je také zcela na místě jej brát jako hnutí globální. Nicméně jeho zastánci, ačkoli je nalezneme napříč státy, národy, pohlavími i vzdělanostními a věkovými skupinami, jsou pořád spíše výjimkami mezi členy dnešní konzumní neohlížející se společnosti. Má tedy vůbec koncept celospolečenského zpomalování šanci prorazit více masově? A dá se předpokládat, že bude počet příznivců globálního hnutí Slow Movement během následujících desetiletí 21. století dále narůstat?

Důvody akcelerace naší společnosti jsou zdá se velmi různorodé a je těžké zrychlování ve všech jeho příčinách přesně postihnout, obsáhnout a popřípadě účinně regulovat. Nicméně se zdá, že v současnosti neexistují žádné zcela objektivní důvody k tomu, aby lidstvo pokračovalo ve svém úprku kupředu. Zvláště pak západní společnost nemá důvod dále akcelarovat svůj životní rytmus. Žijeme v technicky vyspělé, sociálně i politicky relativně stabilní společnosti s vyspělou medicínou a poměrně vysokou životní úrovní. Člověka žijícího v postmoderní společnosti vyspělého světa tedy dnes zřejmě nejvíc ze všeho žene kupředu jeho vlastní minulými staletími zdeformované vnímání času. Jakoby se spěch stal součástí kolektivního nevědomí lidstva. To vede, mimo jiné, například k tomu, že nedokážeme žít v souladu s temporáliemi a snažíme se je všemožně obelstít. Pro spokojený kvalitní život by nám stačily jahody v létě, ale my je chceme mít po celý rok. Chceme je kdykoli a chceme je levně. Obzvláště v postkomunistických zemích, jako je i ta naše, je znát v uvažování lidí určité spojení mezi masovým nelogickým konzumem a svobodou získanou v rámci nabyté demokracie. Můžeme mít všelicos rychle, levně a hned. A pokud se nám zastánce hnutí pomalých snaží vysvětlit, že bychom od tohoto přístupu v rámci trvalé udržitelnosti kvalitního

života na Zemi měli alespoň lehce ustoupit, cítíme se často ohroženi ve svých svobodách. Velkou roli v celé záležitosti hraje samozřejmě i lidská pohodlnost a neochota myslet v souvislostech a předvídat. Podle rozmachu idejí hnutí Slow Movement v posledních dvaceti letech počet uvědomělých lidí v naší společnosti zřejmě roste. Budoucí nárůst ochoty zpomalovat v populaci bude záviset především na ochotě dalších a dalších jednotlivců se dobrovolně tak trochu omezit. Pokud tomu budou, v rámci respektování temporálií a zachování světa, jenž je obklopuje, lidé přístupní, pak má asi koncept zpomalování, ve všech svých možných podobách, šanci v budoucnosti uspět. Je ovšem třeba podotknout, že bychom asi měli, jakkoli to zní možná paradoxně, začít zpomalovat výrazně rychleji. Protože i v dnešních dnech, kdy se mnozí z nás teprve začínají přiklánět k ekologičtějšímu zahradničení, recyklaci oblečení, lokálním surovinám v kuchyni anebo třeba omezování motorismu, je v některých asijských zemích denně vyprodukováno obrovské množství odpadu a znečištěné vody jenom proto, aby byly obchody ve vyspělém světě plné hromad levného módního oblečení. Aby mohl mít tedy koncept decelerace opravdu šanci do budoucna uspět a přinést rozsáhlejší pozitivní dopady na oblast životního prostředí, naší psychiky i celého sociálního systému, bude potřeba zvolnit tempo ještě o poznání rychleji.

Seznam literatury

Knižní zdroje

- BLAŽEK, Jiří a David UHLÍŘ. Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011.
- BORSCHEID, Peter. Virus času: Kulturní dějiny zrychlování. Praha: Mladá fronta, 2007.
- DOLÁK, Štěpán. Výstavba železnic na území Česka a jejich vliv na časoprostorovou kompresi [online]. České Budějovice, 2016. Dostupné z: <http://theses.cz/id/8miib6/>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce RNDr. Stanislav Kraft, Ph.D. .
- DÖRNER, Klaus a Ursula PLOG. Bláznit je lidské: učebnice psychiatrie a psychoterapie. Praha: Grada, 1999.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. Tyranie okamžiku. 2. vydání. Brno: Doplněk, 2009.
- GLEICK, James. Faster: The Acceleration of Just About Everything. London: Vintage, 2000.
- HONORÉ, Carl. In Praise of Slowness: Challenging the Cult of Speed, HarperCollins e-books, 2004.
- LEVINE, Robert. A Geography of Time: The Temporal Misadventures of a Social Psychologist, or How Every Culture Keeps Time Just a Little Bit Differently. Oxford: Oneworld Publications, 2006.
- LIBROVÁ, Hana. Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu. Brno: Doplněk, 2003.
- MALÚŠKOVÁ, Lucie. Role mediálního multitaskingu v procesu učení [online]. Brno, 2014. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/399367/ff_b/. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Pavlína Mazáčová.
- MAREČKOVÁ, Kateřina. Dětská práce ve světě. Brno, 2012. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně. Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií.

- RITZER, George. Mcdonaldizace společnosti: výzkum měnící se povahy soudobého společenského života. Praha: Academia, 1996.
- ROSA, Hartmut a E. William SCHEUERMAN. High-speed society: Social acceleration, power, and modernity. University Park: The Pennsylvania State University Press, 2009.
- TOMKOVÁ, Vendula. Slow Movement - vnímání a prožívání času v environmentálních souvislostech [online]. Brno, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/75375/fss_m/. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Bohuslav Binka.
- TOUŠEK, Václav, Josef KUNC a Jiří VYSTOUPIL. Ekonomická a sociální geografie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- URRY, John. Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first century. Taylor & Francis e-Library, 2001.
- VIRILIO, Paul. City of Panic. Oxford: Berg, 2005.

Internetové články

- Anonymous: Průmyslová revoluce (1750 – 1900). In: Internetové stránky Katedry managementu, inovací a projektů ZČU [online]. [cit. 20. 01. 2017]. Dostupné z: <https://www.kip.zcu.cz/kursy/svt/eb/hist/htech/revoluce.html>
- Anonymous, 2014: První světová: nové zbraně i léky. In: Techmagazín [online]. 25. 08. [cit. 25. 01. 2017]. Dostupné z: <http://www.techmagazin.cz/1590>
- Anonymous, 2017: Slow Design. In: Create the Good Life- advising to clarify, empower and inspire [online]. [cit. 12. 03. 2017]. Dostupné z: http://www.create-the-good-life.com/slow_design.html .
- DICKSON, Maureen, CATALDI, Carlotta a GROVER, Crystal, 2016. The Slow Fashion Movement. In: Not just a label.com [online]. 24. 10. [cit. 05. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.notjustalabel.com/editorial/slow-fashion-movement>

- DVOŘÁKOVÁ, Eva, 2016. Slow fashion aneb Pomalá móda nabádá k ekologickému a etickému nakupování. In: Novinky.cz [online]. 14. 4. [cit. 10. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/399234-slow-fashion-aneb-pomala-moda-nabada-k-ekologickemu-a-etickemu-nakupovani.html>
- KOCOURKOVÁ, Jiřina, prezentace Světový populační vývoj I. 1: Početní růst a vývoj základních populačních charakteristik. Demografické zákonitosti. [online]. [cit. 19. 01. 2017]. Dostupné z: https://web.natur.cuni.cz/~koc/spv/prezentace/spv_1_1.pdf
- MORJARIA, Payal, 2016. What Is Slow Parenting & What Are Its Benefits? In: Mom Junction [online]. 14. 05. [cit. 19. 03. 2017]. Dostupné z: http://www.momjunction.com/articles/slow-parenting-its-benefits_00375356/#gref
- SMIETANA, Bob, 2014. Slow church movement fights the ‘McDonaldization’ of church. In: Religion News Service [online]. 27. 3. [cit. 12. 03. 2017]. Dostupné z: <http://religionnews.com/2014/03/27/slow-church-movement-fights-mcdonaldization-church/>
- ŠAMÁNEK, Jan, 2017. Publikuj, nebo zemři! „Anebo to zklidni,“ říká hnutí pomalých profesorů. In: Radio Wave [online]. 17. 03. [cit. 19. 03. 2017]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/publikuj-nebo-zemri-anebo-to-zklidni-rika-hnuti-pomalych-profesoru--1709105

Další internetové zdroje

- Dokumentární film *Co se nenosí? (Out of Fashion)*, režie Jaak Kilmi, Estonsko, 2015, ke zhlédnutí na: <https://www.promitejity.cz/detail-filmu/45-co-se-nenosi> [30. 03. 2017].
- Internetové stránky globálního hnutí Slow Movement, dostupné z: <http://www.slowmovement.com/> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky organizace Cittaslow, dostupné z: <http://www.cittaslow.org/> [15. 03. 2017].

- Internetové stránky knihy Slow Gardening autora Feldera Rushinga, dostupné z: <http://www.slowgardening.net/> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky knihy Slow Church (Cultivating Community in the Patient way of Jesus), dostupné z: <http://slowchurch.com/> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky Slow Research Lab, dostupné z: www.slowlab.net [15. 03. 2017].
- Internetové stránky pomalých měst, Nizozemsko, dostupné z: <http://www.cittaslow-nederland.nl/> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky věnované konceptu upcyklování Upcycling.cz, dostupné z: <http://www.upcycling.cz/blog/co-je-to-upcycling-2/> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky Slovník cizích slov (SCS.ABZ.CZ), vysvětlení některých cizích slov použitých v předložené práci, dostupné na: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky italské značky pomalého designu SLOW umělců Roberta di Filippa a Nathalie Schneider, dostupné z: <https://www.slow-design.it/home/> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky Pastorage.cz (Podklady pro pastorační a duchovní život): dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Tematicke-texty/Ruzne-117.html> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky nakladatelství JOTA, citace z anotace knihy Líný rodič autora Toma Hodgkinsona, dostupné z: <https://www.jota.cz/liny-rodic> [15. 03. 2017].
- Internetové stránky Gnosis9.net (Internetový magazín pro ty, kdo hledají poznání), informace o vývoji počtu obyvatel Země, dostupné z: <http://gnosis9.net/populace.php> [15. 03. 2017].

Seznam grafů, tabulek a obrázků

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel Země od počátku n. l. do roku 2000

Tab. 1: Srovnání tempa života v 31 zemích světa dle vybraných ukazatelů

Obr. č. 1: Červený šnek, emblém organizace Slow Food

Obr. č. 2: Kalábrijský kuchař Salvatore Vonna nakládá tradičním způsobem lilek

Obr. č. 3: Logo asociace pomalých měst Cittaslow

Obr. č. 4: Titulní strana knihy Slow gardening (A No-stress Philosophy for all Senses and Seasons), autor Felder Rushing

Obr. č. 5: Burza s použitým oblečením konající se pravidelně v Jistebnici na Táborsku

Obr. č. 6: Kniha Slow Church (Cultivating Community in the Patient way of Jesus) autorů C. Christophera Smithe a Johna Pattisona

Obr. č. 7: Dřevěné kameny z dílny Roberta di Filitta a Nathalie Schneider

Obr. č. 8: Kniha Líný rodič (Lenošním a nečinností k lepšímu rodičovství)